

Yayın Geliş Tarihi: 27.07.2024
Yayına Kabul Tarihi: 25.09.2024
Online Yayın Tarihi: 12.12.2024
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1523496>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 26, Sayı: 4, Yıl: 2024 Sayfa: 1597-1645
E-ISSN: 1308-0911

Derleme Makalesi

İNFODEMİ OKURYAZARLIĞININ ÖNEMİ VE SALGIN İLETİŞİMİ YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ ÜZERİNE ARGÜMANTATİF BİR YAKLAŞIM

Sema ÇAĞLAYAN*

Nihal PAŞALI TAŞOĞLU**

Öz'

Yakın geçmiş, bir salgın sırasında ortaya çıkan, dijital ve fiziksel ortamlarda hızla yayılarak insanların ihtiyaç duyduğunda güvenilir bilgi kaynaklarına erişimini zorlaştıran, bazıları doğru, bazıları ise yanlış içeriklerden oluşan bilgi bolluğu olarak ifade edilen büyük bir infodemiye tanık olmuştur. Infodemiyle etkin bir şekilde mücadele edebilmek için bireylerin, sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve bilim okuryazarlığı gibi bir dizi yeterliliğe sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Belirtilen okuryazarlık becerilerini ve daha fazlasını içeren karma bir yeterlilik düzeyini ifade eden "infodemi okuryazarlığı" ise belirtilen bu gerekliliğe cevap verecek bütüncül bir kapsama sahiptir. Infodemi okuryazarlığı kavramı çok yenidir ve bu kavrama dair literatür henüz çeşitlenmemiştir. Bu nedenle bu çalışma infodemi okuryazarlığının önemini, temel aldığı diğer okuryazarlık yeterliliklerinin faydalarına yönelik geçmiş literatür bağlamında açıklamayı amaçlamaktadır; infodemi okuryazarlığının salgın yönetimi ve salgın iletişimi sürecine sunabileceği bireysel ve toplumsal katkıyı tartışmayı hedeflemektedir. Argümantatif araştırma metodunun uygulandığı çalışmada sonuç olarak, infodemi okuryazarlığının salgınları kontrol altına almada, sağlığın korunması ve geliştirilmesinde, salgın süreçlerinde psikolojik zorluklarla,

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Çağlayan, S., Paşalı Taşoğlu, N. (2024). Infodemi okuryazarlığının önemi ve salgın iletişimi yönetimindeki rolü üzerine argümantatif bir yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (4), 1597-1645.

*Dr., Bir Kuruma Bağlı Değildir, ORCID: <https://orcid.org/000-0002-5715-8744>, semacaglayan@gmail.com

**Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ORCID: <https://orcid.org/000-0003-2985-5638>, nihal.pasali@kocaeli.edu.tr

¹ Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Bu çalışma, Sema Çağlayan'ın Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Nihal PAŞALI TAŞOĞLU danışmanlığında hazırladığı "Infodemi Okuryazarlığının Salgın İletişimi Yönetimindeki Rolü: Infodemi Okuryazarlığı Ölçek Geliştirme Çalışması" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

ayrımcılıkla ve damgalama ile mücadele etmede, bireysel ve sosyal dayanıklılığın geliştirilmesinde, bilgi düzensizliklerinden korunmada, doğru bilgi kaynaklarına ulaşmada, bilgiyi teyit etmede, sosyal mobilizasyon ve topluluk katılımının artırılmasında önemli roller üstlendiği çıkarımına varılmaktadır. Bu çalışma, literatüre yeni kazandırılan bir kavram olan infodemi okuryazarlığının önemini tartışan ilk çalışmadır. Infodemi okuryazarlığı ile ilgili gelecekte yapılacak olan çalışmalara temel sağlayacak olması bu makalenin önemini ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Infodemi, Infodemi Okuryazarlığı, Salgın Yönetimi, Salgın İletişimi.

THE IMPORTANCE OF INFODEMIC LITERACY AND AN ARGUMENTATIVE APPROACH ON ITS ROLE IN OUTBREAK COMMUNICATION MANAGEMENT

Abstract

Recent history has witnessed a major infodemic characterized by an overflow of information, some of which is accurate and some is false, that emerged during a pandemic and rapidly spread across digital and physical environments, making it difficult for people to access reliable sources of information when needed. To effectively combat infodemic, individuals need to have a range of competencies and skills such as health literacy, media literacy and science literacy. "Infodemic literacy", which refers to a mixed level of competence that includes different literacy skills, has a scope to respond to this requirement. The concept of infodemic literacy is very new, and the literature on this concept is still not diverse. Therefore, this study aims to explain the importance of infodemic literacy in the context of past literature on the benefits of other literacy competencies it is based on; it also seeks to discuss the individual and societal contributions that infodemic literacy can offer to epidemic management and communication processes. Applying the argumentative research method, the article concludes that infodemic literacy plays important roles in controlling outbreaks, protecting and promoting health, combating psychological difficulties, discrimination and stigmatization during outbreak processes, developing individual and social resilience, protecting against information irregularities, accessing accurate information sources, confirming information, increasing social mobilization and community participation. This study is the first to discuss the importance of infodemic literacy, a concept newly introduced to the literature. The significance and originality of this article are highlighted because it will serve as a foundation for future research on infodemic literacy.

Keywords: Infodemic, Infodemic Literacy, Outbreak Management, Outbreak Communication.

GİRİŞ

Bireyler, sağlık riskleri belirsiz olduğunda neyin bilinip bilinmediği hakkında bilgiye, sağlıklarını korumaya yardımcı olacak kararları formüle etmek için geçici rehberliğe ve iyi bilgilendirilmeye ihtiyaç duymaktadır (Broucke, 2020;

Reynolds vd., 2007, s.5). Salgın iletişimi, gerek duyulan bu yöndeki iletişim ihtiyaçlarının tespit edilip uygulanmasında öncülük edecek süreçleri kapsamlı bir şekilde ortaya koyup salgın yönetimine yardımcı olmaktadır. Fakat, bir salgın sırasında yayılan aşırı bilgi bolluğu olarak tanımlanan infodemi, salgın iletişimindeki bu önemli sürecin aksamasına yol açabilmekte, salgın süreçlerinde yetkililer tarafından paylaşılan ve hayati önem arz eden bilgiler ile güvenilir bilgi kaynaklarına erişimi kısıtlayabilmektedir. COVID-19 pandemisi sırasında da yaşanan bu durum bilgi ortamını daha karmaşık hale getirmiş ve bireyler bu bilgi ortamlarında yüksek düzeyde belirsizliğe yol açan çelişkili bilgilerle daha sık karşı karşıya kalmıştır (Vrdelja vd., 2021, s.1). Bu pandemi sırasında sağlıkla ilgili yayımlanan önemli miktarda bilgi ve komplo teorisi, ortalama bir kişi tarafından kolayca anlaşılacak veya çürütülecek kadar basit ve açık olmamıştır. Bu durum, krizi yönetmek için gereken halk sağlığı yaklaşımlarını engelleyen bir infodeminin gelişmesine yol açmıştır. Pandemi ve buna bağlı gelişen infodemi, halk sağlığında sosyal, psikolojik ve ekonomik zorluklar açısından dünya çapında etki yaratmıştır (Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.3; Dash vd., 2021, s.1). Aşırı ve yanlış bilgi içeren infodemi ortamı, insanların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilemiş, halk sağlığı önlemlerine uyumu zayıflatarak koruyucu ve önleyici müdahalelerin etkililiğini azaltmış ve ülkelerin pandemiye durdurma kabiliyetini tehlikeye atmıştır (Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ], 2020a).

Çok sayıda çalışma, infodeminin zararlarını azaltmaya karşı verilecek mücadelede bireylerin sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilim okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık gibi temel okuryazarlık yeterliliklerine sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır (Bas-Sarmiento vd., 2022; Biasio vd., 2021; Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021; Cheng & Nishikawa, 2022; Gangireddy vd., 2022; Okan vd., 2020, 2023; Świątkiewicz-Mośny vd., 2022). Bu okuryazarlık yeterlilikleri gereklidir fakat tek başlarına yeterli değildir; afet ve görsel okuryazarlık gibi bir dizi daha yeterliliğin bir karmasına aynı anda sahip olmayı gerektirmektedir. Infodemi okuryazarlığı ise bu gereklilikten yola çıkarak oluşturulmuş sağlık, medya, dijital, bilgi, bilim, afet okuryazarlıklarını kapsamına alan bütüncül bir yaklaşımdır. Dolayısıyla başta sağlık okuryazarı, medya okuryazarı ve bilim okuryazarı olabilmek için gereken yetkinlikleri bir araya getirmiştir. Bundan dolayı, adı geçen tüm bu okuryazarlık yeterliliklerinin ve daha fazlasının salgınlar ve infodemilerle mücadele için sunduğu yetkinlikleri kapsayan kıymetli bir çıktıdır (Çağlayan, 2023).

Bu çalışma, infodemi okuryazarlığının önemini ve salgın yönetimi ile salgın iletişimi sürecine sunabileceği bireysel ve toplumsal katkıyı tartışmayı amaçlamaktadır. Infodemi okuryazarlığının pandemi ve epidemilerdeki olumlu etkisi, kavramın yeni oluşu nedeniyle henüz keşfedilmemiş olsa da yüksek oranda bağlantılı olduğu diğer okuryazarlık yeterliliklerinin faydalarına yönelik geçmiş literatür, infodemi okuryazarlığının faydaları noktasında ne beklenmesi gerektiğine dair ipuçları sunabilir. Bu doğrultuda infodemi okuryazarlığının önemi ve salgın iletişimi yönetimindeki rolü, argümantatif araştırma metodu kullanılarak bağlantılı olduğu diğer okuryazarlık yeterliliklerinin önemi bağlamında açıklanmıştır.

SALGIN İLETİŞİMİ

Salgınlar, halk sağlığı için önemli acil durumlar arasında yer almaktadır (Şenol & Avcı, 2020, s.340). Salgınları kontrol etmeye yönelik önlemler arasında yalnızca ilgili hastalığın tanımlanması, aşuların geliştirilmesi ve uygun tedavilerin başlatılması yeterli olmamakta, riskler ve önlemler hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi gerekmektedir (Brug vd., 2004). Bunu sağlamak, herhangi bir halk sağlığı sistemi için kritik öneme sahip olan iletişim (Thackeray vd., 2012) ve yapılandırılmış bir salgın iletişimi yönetimi ile mümkündür.

Salgın iletişimi (Reynolds ve diğerlerinin ifade ettiği şekliyle kriz ve acil durum risk iletişimi), bir sağlık krizi anında uzmanların, bireylerin, paydaşların veya tüm topluluğun, son derece kısıtlı zaman dilimleri içinde, kendi refahları hakkında mümkün olan en iyi kararları vermelerine yardımcı olmak için bilgi sağlama çabasıdır (Reynolds vd., 2007, s.6).

Ana hedefi toplulukları çevre ve sağlıkla ilgili riskler hakkında tartışmalara dahil ederek bu risklerin sonuçları ve bunlarla başa çıkma yaklaşımları hakkında kamuoyu anlayışı oluşturmak olan salgın iletişimi, sağlık ve davranışsal tutumların olası sonuçları hakkında farklı bir izleyici kitlesi ile kurulan sürekli bir iletişim sürecidir (European Centre for Disease Prevention and Control [ECDC], t.y.). Acil durumları kapsayan salgın iletişimi, toplumun geneline bilgi vermekten daha fazlasını ifade etmekte; ilgili kitlenin mesajları anlayıp kabul etmesini etkileyecek bir dizi faktörü anlayabilmeyi ve yönetebilmeyi gerekli kılmaktadır (Centers for Disease Control and Prevention [CDC], 2018, s.3). Bu doğrultuda iletişim, halk sağlığına yönelik tehdit edici etkisi olan salgın süreçlerinde, risk altındaki bireylerin sağlıklarını korumak ve hastalıkları önlemek için mümkün olan en iyi kararları vermelerini sağlamak adına ihtiyaç duydukları bilgileri sunmak amacıyla, risklerden etkilenen popülasyonlarla diyalog kurmak, onları dinlemek ve onlarla etkileşim kurmak için kullanılmaktadır (Ferraz, 2023; Pan American Health Organisation [PAHO] & DSÖ, 2016, s.4). Bu doğrultuda kamu bilincini artırmayı amaçlayan salgın iletişimi, aynı zamanda belirsiz bilgi ortamını yöneterek ihtiyaç duyulan hayati bilgileri topluma en hızlı ve anlaşılır şekilde sağlayıp sunabilme işlevi görmektedir. Bu nedenle DSÖ (2009, s.2), salgın iletişimi planının salgın yönetimi planlarına muhakkak dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Yaşanan çeşitli epidemiler ve pandemiler, iletişim ihtiyaçlarının zaman içinde değiştiğini göstermiştir. Önceleri bulaş riskinin azaltılabilmesi için bireylerin hangi önlemleri alması gerektiğine dair tavsiyeleri içeren iletişim, zamanla aşılamanın önemi ve aşı güvenliği, salgın mücadelesinin etkinliği ve hesap verebilirlik gibi daha karmaşık süreçleri kapsamına alan profesyonel bir yönetim anlayışına dönüşmüştür; sağlık alanında davranış değişikliğine odaklanan salgın iletişimi, sağlığın teşviği ve geliştirilmesinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Abraham, 2011, s.2).

İNFODEMİ OKURYAZARLIĞI

İnfodemi kavramı, bir salgın sırasında ortaya çıkan, hükümetlerde ve halk sağlığı müdahalelerinde kafa karışıklığına ve bunun neticesinde güvensizliğe yol açabilen, bir sorunun çözümünü zorlaştıran, dijital ve fiziksel ortamlarda yayılan, insanların ihtiyaç duyduğunda güvenilir bilgi kaynaklarına erişimini daha zor kılan sanal bir veri tsunamisi oluşturan, bazıları doğru, bazıları ise yanlış içeriklerden oluşan bilgi bolluğu anlamına gelmektedir (DSÖ, 2020b, 2020d, 2020e, 2020f, 2020g; Dutta vd., 2022; Sharma vd., 2022, s.4236; White vd., 2022, s.170; Zielinski, 2021). İnfodemi, tipik olarak sağlık ile ilişkili bir konu hakkında hem doğru hem de yanlış bilgilerin hızlı ve geniş kapsamlı bir şekilde yayılmasını ifade eden bilgi (info) ve pandemi (pandemic) kelimelerinin bir karışımını ifade etmektedir (Merriam-Webster, 2020). Bu terim ilk kez, siyaset bilimci David Rothkopf tarafından, 2003 yılı şiddetli akut solunum sendromu (SARS) salgını sırasında korku, spekülasyon ve söylenti ile karışan, modern bilgi teknolojileriyle dünya çapında hızla yayılan ve genişletilen birkaç gerçeğin ulusal ve uluslararası tepkiyi nasıl etkilediğini açıklamak için kullanılmıştır (Tomes, 2020, s.E1311).

İnfodemi, etkili bir halk sağlığı müdahalesi için zararlı olabilecek mezenformasyon¹, dezenformasyon², malenformasyon³ söylentiler ve komplo teorilerini içermektedir (Bheekhun vd., 2021). Davranışsal, çevresel, ekonomik ve sosyal faktörlerin etkileşimleri ve bireyler üzerindeki etkileri ile karmaşık bir sistem içinde bulunan infodemi (White vd., 2022, s.170), karışıklığa ve sağlık yetkililerine karşı güvensizliğe yol açmaktadır (Magarini vd., 2021). Ayrıca insanların ihtiyaç duyduklarında güvenilir kaynaklara erişmesini zorlaştırmaktadır (DSÖ, 2021, s.1).

İnfodemi, mücadele edilmesi gereken bir halk sağlığı sorunudur (Gangireddy, 2022, s.1). Yapılan çok sayıda araştırmada infodemi ile etkin bir şekilde mücadele edebilmek için sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilim okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık gibi temel okuryazarlık yeterliliklerine sahip olmanın önemi vurgulanmaktadır (Bas-Sarmiento vd., 2022, ss.1,2; Biasio vd., 2021, s.1304; Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.2; Cheng & Nishikawa, 2022, s.1526; Gangireddy vd., 2022; Okan vd., 2020, s.13; Okan vd., 2022; Świątkiewicz-Mośny vd., 2022, ss.1-2). Doğru veya yanlış, sahte ya da henüz kanıtlanmamış, kasten ya da sehven yayınlanmış bolca bilginin ve komplo teorisinin gezintide olduğu

¹ Hatalı bilgi anlamına gelen misenformasyon, yanlış, fakat başkalarına zarar verme niyeti taşımayan bilgileri ifade etmektedir. Bir bilginin yanlış olduğunu bilmeyen kişiler, kötü olmayan amaçlarla bu bilgiyi sosyal medya başta olmak üzere çeşitli mecralarda yayabilmektedir (DSÖ, 2020c; Tomes & Parry, 2022).

² Dezenformasyon, açıkça zarar vermek ve kasıtlı olarak yanıltmak amacıyla oluşturulup yayılan yalan veya yanlış bilgilerdir (DSÖ, 2020c; PAHO, 2020).

³ Aldatıcı amaçlarla sunulan malenformasyon, karşılığı olan bilgilerin kötü niyetle yayılmasıdır (Baines & Elliot, 2020, s. 12). Zarar vermek için paylaşılan gerçek bilgileri ifade etmektedir. Bu, bir kişiye veya bir kurumun itibarına kasten zarar vermek için yayılan özel veya açıklayıcı bilgileri içerir (DSÖ, 2020c; İnfodemi Eğitimi, t.y.).

infodeminin oldukça karmaşık ve zorlu doğasında pandemik hastalıktan korunmaya yönelik sağlık bilgisini arayıp bulmak ve onu yanlış bilgilerden ayırt edebilmek ileri düzey bir okuryazarlık yeterliliği gerektirmektedir. Değinilen okuryazarlık türlerinin infodeminin karmaşık yapısına karşı koymada tek başına yanıt verecek yeterlilikte olmadığı açıktır. Bu durum, infodeminin kendine has dinamiklerine yönelik yeni bir okuryazarlık yeterliliğinin gerekliliğini belirgin bir şekilde göstermektedir. Bu gereklilikten hareketle, sağlık okuryazarlığı, dijital sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, bilgi ve bilim okuryazarlığının yanı sıra afet okuryazarlığı ve görsel okuryazarlık yeterliliklerinin bir sentezine sahip olan ve bu okuryazarlık türlerinin infodemi mücadelesine yönelik bireysel beceri ve yeterlilikleri öne çıkaracak ilgili unsurların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş karma, özgün ve yeni bir okuryazarlık türü olarak konumlandırılan “infodemi okuryazarlığı” kavramı geliştirilmiştir (Çağlayan, 2023).

Bilgiye ulaşma, onu eleştirel bir şekilde değerlendirme, yorumlama ve kullanabilme gibi klasik okuryazarlık edimi boyutlarında kendine özgü birtakım yeterlilikleri gerekli kılan infodemi okuryazarlığını öngördüğü beceriler, açıklanan gereklilikler ve kurulan bağlamlardan hareketle şu şekilde tanımlamak mümkündür:

“İnfodemi okuryazarlığı, pandemi ya da epidemiler gibi acil sağlık durumlarının neden olduğu sağlık risklerinden korunmak ve önlem almak için bol miktarda yayınlanan doğru veya çelişkili bilgi karmaşası içinde ihtiyaç duyulan bilgiye geçerli kanallardan erişebilme; elde edilen bilgiyi eleştirel bir şekilde değerlendirip yorumlayabilme; doğru ve yanlış bilgileri ayırt etmenin yollarını bilerek bilginin geçerliliğini ve kaynağın güvenilirliğini teyit edebilme, zararlı bilgileri bildirme ve gerekli durumlarda faydalı amaçlarla bilgiyi uygun kanallardan paylaşabilme bilincini ve becerisini ifade etmektedir” (Çağlayan, 2023).

Pandemiler gibi büyük ölçekli salgınlara özgü gelişen infodemiye karşı koyabilmek için gereken yeterlilikleri ifade eden infodemi okuryazarlığı çok boyutludur ve birbirinden farklı alanlarda bilgi ve öngörü sahibi olmayı gerektirmektedir. Buna göre infodemi okuryazarlığı, çeşitli yeterlilikleri ifade eden on iki kapsama sahiptir. Bunlar; (1) sağlık konulu bilgiye ulaşma, anlama ve kullanma yeterliliği; (2) bilgi erişiminde etkin medya kullanımı; (3) doğrulama ve teyit; (4) bilinçli bilgi paylaşımı; (5) zararlı içerikleri bildirme; (6) geçerli ve güvenilir bilgi edinme; (7) kaynak güvenilirliğinin tespiti; (8) bilimsel bilgiyi anlayabilme; (9) dijital beceriler edinme; (10) görsel okuryazarlık yeterliliği; (11) afet okuryazarlığı yeterliliği ve (12) eleştirel yaklaşımdır. İnfodemi okuryazarlığı, yanlış, sahte, çarpıtılmış bilgilere karşı dayanıklılık oluşturmayı, yaşanan bilgi bolluğu içinde doğru ve geçerli bilgi kaynaklarına erişebilmeyi, bilginin ve bilgi kaynaklarının güvenilirliğini belirleyebilmeyi, böylelikle pandemi ve epidemiler gibi sağlık krizlerinde infodeminin olumsuz etkilerini azaltabilmeyi hedeflemektedir (Çağlayan, 2023).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, yeni tanımlanan bir kavram olan infodemi okuryazarlığının önemini ve salgın yönetimi ile salgın iletişimi sürecine sunabileceği bireysel ve toplumsal katkısı, yüksek oranda bağlantılı olduğu diğer okuryazarlık yeterliliklerinin faydalarına yönelik geçmiş literatürden yararlanarak öne sürülen temel argümanlar bağlamında tartışmayı amaçlamaktadır. Böylelikle infodemi okuryazarlığının, salgın ve infodemi yönetimi süreçlerine yönelik yapılandırılacak politikaları destekleme potansiyeli olduğunun ortaya konulması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, pratik tartışım biçiminde yapılandırılmış argümantasyon yaklaşımı benimsenmiştir. Habermas (2019, s. 45-46) argümantasyonu, “*tartışmalı geçerlilik iddialarını konu edinen ve bu iddiaları argümanlar yoluyla doğrulamaya çalışan konuşma türü*” olarak tanımlamaktadır. Pratik tartışım ise, “*bir eylem normunun, tarafsız bir biçimde haklı çıkarılabilir olup olmadığının varsayımsal olarak sınanabildiği ortam*” olarak tanımlar.

Argümantasyon, antik dönemlerden bu yana savları gerekçelendirmek için kullanılan, modern çağda ise ilk kez Toulmin (2003) tarafından kapsamlı bir şekilde ele alınıp bir model ile açıklanan yöntemdir. Argümanın çeşitli bileşenlerini ve bu bileşenlerin nasıl bir araya geldiğini açıklayan Toulmin’in argümantasyon modeli, bir argümanın ikna edici bir şekilde yapılandırılabilmesi için kullanılan bir çerçevedir. Bu modele göre öncelikle argümanın ana görüşü ve iddiası olan tez ortaya atılır. Devamında tezi destekleyen somut veriler, örnekler ve/veya istatistikler sunulur ve bu kanıtların tezi neden desteklediği açıklanır. Gerek duyulduğunda çeşitli nitelikler ve tezin karşıt görüşlerine karşı sergilenen savunmalarla süreç tamamlanır. Bu bağlamda bu çalışma, Toulmin’in (2003) argümantasyon modelinden hareketle, Habermas’ın (2019) tanımladığı pratik tartışım biçimini esas alarak infodemi okuryazarlığının önemi ve salgın iletişimi sürecindeki rolüne dair örtük bir biçimde belirlenen tezleri temellendirmeye yönelik kanıt niteliğindeki argümanları ele almakta ve tartışmaktadır.

Bu çalışma, bir sistematik derleme çalışması olmamasına karşın, argümanların üretilmesi noktasında literatüre belli bir sistematik doğrultusunda başvurusu dolayısıyla PRISMA bildiri adımlarının (www.prisma-statement.org) bir kısmı örnek alınarak yapılandırılmıştır. Öncelikle çalışmanın temel amacı belirlenmiş ve metodolojinin devamında açıklanan kriterler doğrultusunda literatüre başvurulmuştur. Ardından temel tezler tespit edilmiş ve her bir tez, uygun örnek ve kanıtlar ile sunulan argümanlar dahilinde tartışılmıştır.

Literatür Tarama Süreci

Çalışmanın tezlerini belirlemek ve destekleyici kanıtları toplamak için literatüre başvurulmuştur. Arama PubMed, Web of Science Core Collection,

SCOPUS, Google Scholaer, TR Dizin ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) indeksleri ile veri tabanları üzerinden yayın tarihi sınırlaması olmaksızın yürütülmüştür.

İnfodemi okuryazarlığının temel aldığı yedi farklı okuryazarlık türü (Çağlayan, 2023) göz önünde bulundurularak bağlama uygun şu arama terimleri belirlenmiştir: “infodemic”, “infodemic and health literacy”, “infodemic and media literacy”, “infodemic and information literacy”, “infodemic and science literacy”, “infodemic and digital literacy”, “infodemic and visual literacy”, “infodemic and disaster literacy”. Bu aşamanın ardından belirlenen tezlerin tartışılması noktasında ise anahtar kelime sınırlaması olmaksızın, ilgili bağlam kapsamında literatüre başvurulmuştur.

Arama terimleri ile veri tabanlarından çağrılan makalelerin tam metinlerini indirmek için Zotero yazılımının otomatik indirme özelliğinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Temel Tezleri

Arama terimleri ile elde edilen makaleler bağlamında mevcut literatür, önceki çalışmalar ve bulgular incelenerek belirli temalar elde edilmiştir. Elde edilen temalar, çalışmanın ana tezleri olarak yapılandırılmış ve infodemi okuryazarlığının önemi ile salgın iletişimi yönetimindeki rolü bağlamında iki başlık altında tartışılmıştır.

İnfodemi okuryazarlığının önemine dair öne sürülen tezler:

- *İnfodemi okuryazarlığı, infodemi ile mücadele etmede önemlidir,*
- *İnfodemi okuryazarlığı, salgınların kontrol altına alınmasında önemlidir,*
- *İnfodemi okuryazarlığı halk sağlığının korunmasında ve geliştirilmesinde önemlidir,*
- *İnfodemi okuryazarlığı, salgın süreçlerinde yaşanan psikolojik zorluklarla mücadele etme noktasında önemlidir,*
- *İnfodemi okuryazarlığı, bireysel ve sosyal rezilyansın geliştirilmesi noktasında önemlidir.*

İnfodemi okuryazarlığının salgın iletişimi yönetimindeki rolüne dair öne sürülen tezler:

- *İnfodemi okuryazarlığının mezenformasyon, dezenformasyon, efsaneler, mitler ve komplo teorileri ile mücadele üzerinde rolü bulunmaktadır,*
- *İnfodemi okuryazarlığının doğru bilgi kaynaklarına ulaşma ve bilinçli medya kullanımı üzerinde rolü bulunmaktadır,*
- *İnfodemi okuryazarlığının bilgi doğrulama davranışı üzerinde rolü bulunmaktadır,*

- *İnfodemi okuryazarlığının damgalama ile mücadelede üzerindeki rolü bulunmaktadır;*
- *İnfodemi okuryazarlığının salgın süreçlerinde ayrımcılığı önleme üzerindeki rolü bulunmaktadır,*
- *İnfodemi okuryazarlığının sosyal mobilizasyon ve topluluk katılımının sağlanması üzerindeki rolü bulunmaktadır.*

İNFODEMİ OKURYAZARLIĞININ ÖNEMİ BAĞLAMINDA ÖNE SÜRÜLEN TEZLERİN TARTIŞILMASI

İnfodemi okuryazarlığı, sahip olduğu yeterlilikler kapsamında salgın öncesinde, salgın sırasında ve salgın sonrasında olmak üzere her aşamada, bireysel ve toplumsal düzeyde fayda sağlayabilecek potansiyele sahip olan yeni bir kavram olarak şekillenmektedir. Salgın ve infodemi yönetimi ile birlikte salgın iletişimi yönetimine de önemli katkılar sağlayabilecek olan infodemi okuryazarlığı, özellikle acil halk sağlığı gibi toplumla birlikte hareket edilmesinin gerektiği durumlarda kaçınılmaz olarak başvurulması gereken bir öneme sahiptir. İnfodeminin mevcut ve olası etkileri göz önünde bulundurulduğunda, özellikle bireysel düzeyde gerçekleştirilecek infodemi mücadelesinin bel kemiği olan okuryazarlık yeterliliklerini bir arada sunan infodemi okuryazarlığı, salgın ve infodemi mücadelesinde hayati öneme sahip çıktılar sunabilir.

İnfodemi Okuryazarlığının İnfodemi ile Mücadele Üzerindeki Önemi

İnfodeminin olumsuz etkileri, düşük sağlık okuryazarlığı düzeylerinin ve zayıf sağlık altyapısının bulunduğu düşük ve orta gelirli ülkelerde şiddetlenebilmektedir (Dash vd., 2021, s.1). Pandemilerin neden olduğu infodemilere acil yanıt vermek için yanlış bilgilere karşı bireysel bağımsızlığı geliştirmeye yönelik yaklaşımların acilen keşfedilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Gu & Feng, 2022, s.619). Bu yaklaşımlardan biri, bilim, medya, sağlık-dijital sağlık okuryazarlığı yeterliliklerini de içeren infodemi okuryazarlığı olabilir. Çeşitli dinamik ve değişkenlere sahip olan infodemi, tek bir yöntem ile ele alınıp çözümlenemeyecek düzeyde sosyo-kültürel farklılıklar ile bilgi üretim ve tüketim süreçlerini içerdiğinden, infodemiyle mücadele etmek çok boyutlu ve kapsamlı yöntemler gerektirmektedir. İnfodemi okuryazarlığı yeterliliğinin geliştirilmesi, çok yönlü ve karmaşık olan infodemi ile mücadeleyi bireysel boyutta destekleyecek en önemli kazanımlardan biridir.

İnfodemi durumu, bir salgın sırasında bireylerin sağlıklı ve koruyucu davranışları destekleyecek bilgi ve hizmetlere erişebilmesini, bunları anlayabilmesini, kullanabilmesini ve eleştirel bir şekilde değerlendirebilmesini gerektiren karmaşık bir bilgi ortamı yaratmaktadır. Bu nedenle, sağlık bilgilerini bulup anlayabilme, bu bilgileri değerlendirme ve günlük yaşamda sağlıkla ilgili alınan kararlar ve davranışlarda uygulama yeteneği olan sağlık okuryazarlığı, geçerli

ve geçersiz büyük miktarda bilginin bir arada hızla yayıldığı bir infodeminin eşlik ettiği mevcut pandemi sırasında büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda dijital sağlık okuryazarlığı, pandemi ve ilgili infodemi kapsamında web tabanlı bilgi ve sağlık hizmeti ortamlarında gezinmek için temel bir yeterlilik ve gereklilik haline gelmiştir (Dadaczynski vd., 2021, s.1; De Gani vd., 2022, s.13). Dijital sağlık okuryazarlığı becerilerini de kapsayan infodemi okuryazarlığı ise, salgın sırasında aranan bilgilerin, dijital platformlarda güvenilir bir şekilde elde edilmesini sağlayabilmek adına daha kapsayıcı bir beceri sunması bakımından önem arz etmektedir.

Pandemiyle mücadeledeki ana engellerden biri olan infodemi ile yüzleşmek için, salgın hastalık hakkında bilgi sahibi olmayı ve önleyici tedbirlerin uygulanmasını teşvik etmeyi sağlayan sağlık okuryazarlığı ile dijital sağlık okuryazarlığının topluma kazandırılması ve mevcut okuryazarlık düzeylerinin iyileştirilmesi önerilmektedir. Bu nedenle infodemiye yanıt vermek adına hedef popülasyonların sağlık okuryazarlığı seviyelerine yönelik kapsamlı bir çalışma yapılması gerektiği üzerinde durulmaktadır (Bas-Sarmiento vd., 2022, s.1-2; Biasio vd., 2021, s.1304; Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.2; Cheng & Nishikawa, 2022, s.1526; Okan vd., 2020, s.13; Świątkiewicz-Mośny vd., 2022, s.1,2). Gerek duyulan bu çabayı sağlık okuryazarlığı ile birlikte infodemi okuryazarlığına yöneltmek hem infodemi hem de salgın süreçlerinde popülasyonların acil yanıt vermesini kolaylaştırmak adına daha kapsamlı olabilir; infodemi yönetimi sürecine daha sistemli ve bütüncül bir katkı sunabilir.

DSÖ'ye (2020c) göre infodemi yönetimi, sağlıkla ilgili riskleri azaltmak için "toplulukların endişelerini ve sorularını dinlemek", "mevcut risklerin anlaşılmasını ve sağlık alanında uzman kişilerin tavsiyelerini teşvik etmek", "yanlış bilgilere karşı dayanıklılık oluşturmak", "toplulukları olumlu eylemlerde bulunmaya teşvik etmek ve güçlendirmek" olmak üzere temel olarak dört tür faaliyeti benimsemektedir. Belirtilen öneriler arasında yer alan yanlış bilgilere karşı dayanıklılık oluşturmak ve toplulukları olumlu eylemlerde bulunmaya teşvik etmek ve güçlendirmek, bireysel boyuttaki yeterliliklerle desteklenebilecek parametreleri oluşturmaktadır. Bu noktada eleştirel düşüncüyü destekleyerek bilgi farkındalığı yaratan, sayısız kanalla yayınlanan çok sayıda bilgi içinden doğru bilgiyi ayırt etme kapasitesini geliştiren ve bilinçli hareket ederek doğru yargıda bulunmayı kolaylaştırabilecek olan infodemi okuryazarlığı yeterliliğinin geliştirilmesi, infodemi mücadelesinde yanlış bilgilere karşı bireysel dayanıklılığı geliştirmede ve toplulukları doğru eylemlere yönlendirmede fayda sağlayabilir.

Sağlık ve dijital sağlık okuryazarlığı, çevrimiçi sağlık bilgilerinin ve hizmetlerle ilgili zorlukların üstesinden gelmek ve salgın hastalık hakkında çok miktarda farklı ve çelişkili bilgiyi içeren karmaşık bilgi ortamında gezinmek için önemlidir (Vrdelja vd., 2021, s.1). Ayrıca, medya ve bilgi okuryazarlığına yönelik bir müfredat ve yeterlilik çerçevesinin sunulması, infodemi ile mücadele için, bireylerin medya okuryazarı vatandaşlar olmaları yönünde bir anlayışın

geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu çerçevenin politika ve eğitim alanlarına dahil edilmesi, halkın ve özellikle baskın medya kullanıcılarının, halk sağlığı güvenliği için gerekli olan medya platformlarında sorumlu içerik paylaşımı yoluyla güvenilir bilgileri pekiştirmelerini sağlar (Toquero, 2023, s.132). Özellikle sosyal medya ortamında mevcut olan infodemiye yanıt olarak, şüpheli bilgileri doğrulamak ve güvenilir bilgi kaynakları aramak gibi başa çıkma stratejilerini teşvik etmek için rehberlik sağlanması da önemlidir. Sorumlu sosyal medya kullanımına ilişkin tavsiyeler, özellikle yaşlı yetişkinler için yapıcı bir sosyal medya ortamı oluşturmak adına gereklidir. Bireylerin yanlış bilgiyi ayırt etme ve reddetme konusunda güçlendirilmeleri ve doğrulanmamış bilgileri paylaşmaktan kaçınmaları sağlanıp yanlış bilginin yayılımı erken aşamalarda durdurulursa, infodemi hafifletilebilir (Wong vd., 2021). Bilgileri doğrulama ve yanlış bilgileri şikâyet edebilme yeterliliklerini sağlayan infodemi okuryazarlığı, bilinçli medya kullanımı ile infodemi mücadelesindeki bu önemli adıma dair ihtiyacı karşılayabilir.

Infodemi ile mücadelede bireysel ve kurumsal sorumluluklar birlikte yer almaktadır. Bununla birlikte açık, anlaşılır ve güvenilir mesajlar üreterek infodemiye karşı koymanın sorumluluğu bireysel olmaktan çok ötedir. Infodemiye başarılı bir şekilde yönetmenin anahtarı daha fazla bilgi üretmek değil, yanlış bilgilerin yayılmasını kolaylaştıran çevresel ve sosyal faktörleri ele almaktır (The Lancet, 2020, s.291). Bu doğrultuda infodemi okuryazarlığına yönelik yeterlilikleri topluma kazandırmak, infodeminin yayılmasını kolaylaştıran yanlış bilgileri ayırt edememe, sahte içeriklere inanma, bilgiyi doğrulamama, güvenilir kaynaklara ulaşamama gibi pek çok faktörün etkisini hafifleterek infodemi mücadelesinde önemli ve değerli bir yaklaşım olarak öne çıkabilir ve benimsenebilir.

Infodemi Okuryazarlığının Salgınların Kontrol Altına Alınması Üzerindeki Önemi

COVID-19 pandemisi, bireylerin sağlık konulu bilgileri hızlı bir şekilde edinip davranışlarını bu sürece hızlı bir şekilde uyarlamasını gerekli kılmıştır (Liu & Xiao, 2021, s.3). Pandemi sırasında dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan ve sağlık okuryazarlığı düşük olan bireyler, sağlıkla ilgili bilgileri edinme, anlama ve kullanma konusunda mücadele etmiş; genel olarak sağlık bilgilerini değerlendirme ve kullanma konusunda sayısız zorlukla karşılaşmış, salgının seyrini hafifletmeye yönelik stratejilere göre hareket etmede ve aşılama ihtiyacı hakkındaki kritik sağlık bilgileriyle ilgilenmede sorunlar yaşamıştır (Feinberg vd., 2022, ss.2,8). Bu nedenle COVID-19 pandemisi, yetersiz sağlık okuryazarlığı olan bireyleri, sağlıkla ilgili önerileri doğru bir şekilde anlayamamaları ve uygulayamamaları nedeniyle daha olumsuz yönde etkilemiştir (Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.3). Bu durum, bireyleri hızlı tepki gerektiren durumlara hazırlamak için her zamankinden daha önemli bir konuma yükselen sağlık okuryazarlığına olan talebi büyük ölçüde artırmış ve önemini daha da güçlendirerek vurgulamıştır (Liu & Xiao, 2021, s.3; Paakkari & Okan, 2020, s.E250).

Sınırlı sağlık okuryazarlığı, COVID-19 pandemisinin yayılımını gözle görülür şekilde ilerletmiştir (Sentell vd., 2020, s.3). Düşük düzeyde sağlık okuryazarlığına sahip olmak, özellikle bir pandemi ve infodemi gibi hızla değişen bir ortamda sağlık bilgileri ile hizmetlerini anlamak ve kullanmak için gerek duyulan bir dizi beceriye sahip olamamak anlamına gelmektedir (Feinberg vd., 2022, s.2). Düşük sağlık okuryazarlığına sahip kişiler daha düşük farkındalık ve koruyucu davranış sergilemekte ve bu durum pandemilerde risk boyutunun artmasına yol açmaktadır (Bas-Sarmiento vd., 2022, s.2). Bu grupta yer alan kişiler, sağlık hizmeti sunucularını bulmakta, tıbbi durumlarını ve geçmişlerini sağlık hizmeti sunucularıyla paylaşmakta, koruyucu sağlık hizmetlerini arayıp bulmakta, ilaçlarını nasıl kullanacaklarına dair yönergeleri anlamakta ve riskli davranışlar ile sağlık arasındaki bağlantıyı tanımakta zorlanmaktadır (Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.3; McCaffery vd., 2020). Bundan dolayı sağlık okuryazarlığının salgınların kontrolünde önemli bir rol oynadığı ve salgın hastalıkla mücadelede herkese ulaşabilmek için halk sağlığı mesajlarında dikkate alınması gereken bir parametre olduğu vurgulanmıştır (Bas-Sarmiento vd., 2022, s.2). Salgın süreçlerinde temel sağlık bilgilerinin ve hizmetlerinin bulunmasına, anlaşılmasına ve kullanılmasına destek olan sağlık okuryazarlığı, aynı zamanda bireysel düzeyde hem salgınlara hem de infodemiye karşı mücadelede yardımcı olan kaynaklardan biridir (Świątkiewicz-Mośny vd., 2022, ss.1,2). Daha yüksek dijital sağlık okuryazarlığına sahip olan kişilerin salgın hastalık ile enfekte olma olasılığının daha düşük olduğu bilinmektedir (Meppelink, 2016; akt. Vrdeĵa, 2021, s.3). Dijital sağlık okuryazarlığının ve sağlıkla ilgili yanlış bilgilerin halkın salgın hastalığın yayılmasını azaltmak için el yıkama, maske takma ve fiziksel mesafeyi koruma gibi önlemler alma kararları üzerindeki etkisi doğrultusunda pandemilerin kontrolünde oynadığı rolü anlamak hayati öneme sahiptir (Chong vd., 2020, s.1).

Okan ve diğerlerinin (2022), sağlık okuryazarlığının popülasyonlarda COVID-19'u önlemek için mükemmel bir "sosyal aşı" olarak görülmesi gerektiği görüşüne karşılık bu çalışmada infodemi okuryazarlığının benzer hatta daha değerli bir etki yaratarak salgın yönetimini kolaylaştıracağı görüşü benimsenmektedir. Pandemilere büyük ölçekli infodemilerin eşlik ettiği durumlarda kapsamlı bir infodemi okuryazarlığı yeterliliğine sahip olmak, salgın hastalıkla mücadele için gerekli olan kavrayışı topluma kazandırabilir; yetkili merciler tarafından alınan önlemlerin benimsenmesi noktasında farkındalık yaratabilir, doğru bilgilere erişim noktasında bireyleri güçlendirmek suretiyle salgın hastalıklarla mücadele noktasında oldukça önemli olan toplum katılımını sağlayabilir. Yüksek sağlık riski içeren durumlarda toplumu güçlendirebilmek için iyi bir eleştirel okuryazarlık seviyesine ulaşılmasının esas olduğu hatırlandığında (Della Salda vd., 2022, s.110), infodemi okuryazarlığı, toplulukların farkındalığına destek sunarak salgınla mücadeleyi kolaylaştırabilir.

İnfodemi Okuryazarlığının Halk Sağlığının Korunması ve Geliştirilmesi Üzerindeki Önemi

Infodemi okuryazarlığının halk sağlığını koruma üzerindeki önemine değinmek önemlidir. Hastalıkların etkin şekilde teşhis ve tedavi edilmesi, her çağda en önemli değerler arasında yer almaya devam edecektir. Bununla birlikte, hastalıklara yakalanmadan önce gerekli önlemleri alarak sağlık ve iyilik halini korumaya yönelik önlemlerin önemi artmaya devam etmektedir (Yüksel vd., 2014, s.42). Bu noktada önemi artan yetkinliklerden biri de okuryazarlıktır. Yeterli sağlık okuryazarlığına sahip kişiler, diğer bireylere oranla sağlıklarını daha iyi yönetebilecek becerilere sahiptir. Bu durum, sağlık sonuçlarını iyileştirebilecek bilinçli kararları almalarına ve eyleme geçmelerine yardımcı olabilmektedir. Halk sağlığı açısından bakıldığında sağlık okuryazarlığı, halkın kendi sağlığı ile birlikte diğer sağlık hizmetlerinin de iyileştirilmesini sağlayarak gelişimi teşvik etmektedir (Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.3; Feinberg vd., 2022, s.8). Gerçekleştirilen bir araştırmada düşük sağlık okuryazarlığı ve sınırlı eğitime sahip bireylerin, kuş gribi ve biyolojik terör kaynaklarına ilişkin yetersiz veya marjinal kavrayışa sahip oldukları bulunmuştur (Friedman vd., 2011, s.239). Bu bireylerin COVID-19 salgını sırasında da sağlığı koruyucu önlemler alma olasılığının önemli ölçüde daha düşük olduğu, bu durumun da halk sağlığını tehlikeye attığı görülmüştür (Su vd., 2022, s.2).

Sağlık okuryazarlığının yeterli düzeyde olması, salgın hastalık hakkında güvenilir bilgilerin tanımlanmasını kolaylaştırmakta, bilgiyi geliştirmekte ve koruyucu sağlık davranışlarının uygulanmasını sağlamaktadır (Bas-Sarmiento vd., 2022, s.2). COVID-19 sırasında yürütülen araştırmalar, sağlık okuryazarlığı yüksek kişilerin uygun önleyici tedbirler almaya ve aşı olmaya daha istekli olduğunu bulmuştur (Cheng & Nishikawa, 2022, s.1521). Bu bağlamda dijital sağlık okuryazarlığı, son zamanlarda, özellikle infodemi çağında koruyucu davranış, önleyici tedbirler ve COVID-19 politika ve tavsiyelerine bağlılık için sağlıklı kararlar vermenin bir yolu olarak önerilmiştir (Nguyen vd., 2021, s.1). Dijital sağlık okuryazarlığının etkisi hesaba katılmazsa, topluma doğru ve kaliteli bilgi sağlamanın optimal halk sağlığı sonuçlarını artırmak için muhtemelen yetersiz kalacağı öngörülmektedir (Chong vd., 2020, s.1). Kapsadığı önemli alanlardan biri sağlık okuryazarlığı olan infodemi okuryazarlığı becerileri, salgın süreçlerinde ve sonrasında sağlık farkındalığını önemli ölçüde artırarak yetkili kurumlarca alınan tedbir ve önlemlerin önemini kavranmasını ve uygulanmasını kolaylaştırabilir. Aynı zamanda birey ve toplumların koruyucu müdahalelere olan desteğini çoğaltma potansiyeli gösterebilir.

Halk sağlığını koruyucu yaklaşımlardan biri aşılardır. Aşılarla ilgili bilgiler oldukça karmaşıktır ve anlaşılabilirliği sağlık hizmetine özgü dili anlayabilmek gibi belirli birtakım becerileri gerektirmektedir (Biasio vd., 2021, s.1310). Bu gereklilik, infodemi okuryazarlığına vurgu yapmaktadır. Gerçekleştirilen bir araştırmada okuryazarlık düzeyi yüksek olan bölgelerin düşük olan bölgelere göre daha yüksek aşılama yaygınlığına sahip olduğu bulunmuştur (Feinberg vd., 2022, s.7). Salgınlar özelinde geliştirilen okuryazarlık yeterliliklerinin sağlığı koruyucu davranışları benimsemeye teşvik etme olasılığının da yüksek olduğu (Naveed vd.

2023, s.5) göz önünde bulundurulduğunda infodemi okuryazarlığının salgın hastalıklardan korunmak için ulusal ve uluslararası düzeyde alınan önlemlerin gereğini anlamada bireylere yardımcı olabileceğini, aşılar gibi önemli korunma yolları hakkında çıkarılan spekülasyonlar ve dezenformasyondan korunmada etkin bir rol alabileceğini ve dolaylı olarak toplum sağlığını destekleyebileceğini öngörmek mümkündür.

Infodemi okuryazarlığı, sağlığın geliştirilmesi sürecini de destekleyebilir. Sağlık sorunları hakkındaki bilgileri anlama ve uygulama becerileri, sağlık davranışları ve sağlık sonuçları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir (Ishikawa & Kiuchi, 2010). İnsanlar sağlık bilgilerine erişemez ve anlayamazsa, harekete geçme veya davranışlarını değiştirme olasılıkları daha düşük olabilmektedir (Mani vd., 2021, s.423). Karmaşık sağlık bilgileriyle başa çıkmak, sağlık bilgilerini anlamak, özümsemek, kullanmak ve sağlık hizmeti sağlayıcılarıyla etkili bir şekilde iletişim kurabilmek için sağlık okuryazarlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Choukou vd. 2022). Bu yeterliliği geliştirmek, bireylere salgınlar sırasında bulaşıcı hastalıklarla mücadele edebilme ve bir infodemi sırasında çok sayıda bilgi ile başa çıkabilme güveni kazandırmaktadır. Ayrıca eleştirel düşünmeyi artırma, sağlıklı davranışları teşvik etme ve riskli davranışları yönetmede daha bilinçli kararların alınmasına destek olmakta; sağlık hizmetleri etkileşimi ile sağlık iletişimini iyileştirme gibi farklı halk sağlığı kazanımlarına yardımcı olmaktadır (Okan vd., 2020, s.13). Aynı zamanda sağlık erişimindeki eşitsizliklerin azaltılmasına da katkı sunabilmekte (Feinberg vd., 2022, s.8); halk sağlığı kılavuzlarına aykırı karar ve politikalarla mücadeleye yardımcı olabilmektedir (Sentell vd., 2020, s.2). Bu etkiler, sağlık okuryazarlığı ve eleştirel yaklaşımı birlikte barındıran infodemi okuryazarlığı becerileri ile daha kapsamlı ve belirgin sonuçlar doğurabilir. Dijital sağlık okuryazarlığı ise pandemilerde uygulanan sokağa çıkma yasağında olduğu gibi, broşürler gibi geleneksel yollarla sağlık bilgilerine erişimin geçerliliğini yitirdiği durumlarda özellikle önemlidir. Doğrudan ve dolaylı olarak sağlığı etkileme potansiyeli olan dijital sağlık okuryazarlığının iyi düzeyde olması, daha iyi sağlık durumu, olumlu davranışlar ve artan sağlık bilgisi ile ilişkilidir (Choukou vd. 2022; Vrdeja, 2021, s.3). Bu doğrultuda teknolojiyi kullanabilme ve dijital platformlarda gezinebilme yeterliliklerini de kapsayan infodemi okuryazarlığı, hayati öneme sahip olan sağlık bilgilerinin yer aldığı güvenilir platformların araştırılıp bulunmasına yardımcı olarak sağlığın geliştirilmesini destekleyebilir. Ayrıca karmaşık sağlık bilgilerinin yaygın olduğu durumlarda bireyleri yönlendirmede etkin bir rol üstlenerek bireylerin sağlıksız seçimler yapmalarını önleyebilir ve özellikle salgın süreçlerinin ardından toplum sağlığının yeniden inşası sürecinde destekleyici olabilir. COVID-19 infodemisi, sağlıklı kalmak ve mevcut bilgileri kullanarak uygun önleyici tedbirleri almak için halk tarafından yönlendirilmesi gereken çok karmaşık bir sosyal ortam yaratmıştır (Chong vd., 2020, s.1). Böylesi bir ortamda sağlığın geliştirilmesi için gerekli olan bireysel becerilerin, sağlık konulu doğru bilgilere ve önlemlere erişimi kolaylaştıran, bilgi farkındalığı oluşturan, doğru bilgileri yanlış

bilgilerden ayırt etme yeterliliğini destekleyen infodemi okuryazarlığı sayesinde kazanılabilmesi mümkün olabilir.

İnfodemi Okuryazarlığının Salgın Süreçlerinde Psikolojik Zorluklarla Mücadele Üzerindeki Önemi

Büyük doğal afetlere maruz kalma konusunda yüksek risk altında bulunma, bireyleri ruh sağlığı sorunları açısından da yüksek risk altına sokmaktadır (Druss, 2020; Pollack vd., 2016, s.221). Doğal afetlerden biri olan salgınlar gibi halk sağlığı acil durumları hem bireylerin hem de toplulukların sağlığını, güvenliğini ve esenliğini etkileyebilmekte; bu etkiler, hastalığa yakalanan kişilerde bir dizi duygusal tepkiye yol açabilmektedir (Pfefferbaum & North, 2020, s.510). Önceki araştırmalar, salgınların bireysel düzeyde psikolojik rahatsızlığı olmayan kişilerde yeni psikiyatrik belirtilere neden olabileceğini, önceden psikolojik rahatsızlığı olanların durumunu kötüleştirebileceğini, hastalanma veya ölme korkusu ve kaygısının çaresizlik veya hasta olan diğer insanları suçlama gibi duygulara yol açabileceğini göstermiştir (Ho vd., 2020, s.2).

Sağlık/dijital sağlık okuryazarlığı yüksek olan kişilerin pandemi ile ilişkili stres karşısında daha yüksek refah ve öz yeterlilik sergilediği (Meppelink, 2016; akt. Vrdeja, 2021, s.3), salgın zamanlarında anksiyeteye, depresyona ve korkuya karşı daha dayanıklı oldukları belirtilmektedir (Nguyen vd., 2020, s.10). Vietnamlı üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada, COVID-19 ile ilgili çevrimiçi bilgi aramanın bireylerin öznel iyi oluşlarını önemli ölçüde artırdığı; dijital sağlık okuryazarlığının ise, çevrimiçi bilgi aramanın önemi ile öğrencilerin öznel iyi oluşları arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur. Bu doğrultuda dijital sağlık okuryazarlığının, bilgi aramanın önemini psikolojik iyi oluş üzerindeki olumlu etkisini artıran aracı bir faktör olarak vurgulanması gerektiği önerilmiştir (Nguyen vd., 2021, s.1). Ayrıca, bilgilerin eleştirel bir şekilde değerlendirilip yorumlanmasını teşvik ederek insanların kendilerini medyanın korku tellallığından ve yaygın olan infodemiden yeterince koruyabilmesi için medya okuryazarlığının gerekli olduğu belirtilmektedir (Ayani vd., 2021, s.3; Wong vd., 2021). Bu bağlamda, medya ve sağlık okuryazarlığı becerilerini içeren infodemi okuryazarlığı, salgın hastalıktan nasıl korunup önlem alınabileceği hakkındaki bilgiye erişememe ve anlayamama nedeniyle kaynaklanabilecek korku, kaygı ve panik durumunu bertaraf etmede yol gösterici olabilir. Bilgi ve bilim okuryazarlığı yeterliliğini de kapsayan infodemi okuryazarlığı, bireylerin, karmaşık olabilecek açıklamaları anlamlandırabilmelerine, dolayısıyla kafa karışıklığı nedeniyle oluşacak panik durumlarını yatıştırılmalarına yardım edebilir. Medya, içerdiği sayısız mezenformasyon ve dezenformasyon içeriği ile kaygı düzeyini artırmaktadır. Edinilen bilgilerin doğrulanmasına dair becerileri de içeren infodemi okuryazarlığı, edinilen bilgilerin teyit edilmesi suretiyle salgın süreçlerinde kaygı ile baş etmede dolaylı yoldan destek sunabilir.

İnfodemi Okuryazarlığının Bireysel ve Sosyal Rezilyansın Geliştirilmesi Üzerindeki Önemi

İnfodemi okuryazarlığının bireysel ve nihayetinde toplumsal rezilyansa nasıl katkı sunduğunu ve bu katkının pandemiler gibi büyük risk içeren kriz durumları ile mücadelede nasıl bir rol oynadığını anlayıp bunu yönetebilir hale gelmek, gelecekteki olası halk sağlığı acil durumları ve infodemilerle başa çıkmanın yollarını bulabilmek için umut verici bir yaklaşımdır. Rezilyans, büyük ölçekli salgınlardan etkisini değerlendirip onu yönetebilmek için kullanılan birçok boyuttan biridir (Massaro vd., 2018, s.1). Bir bireyin olumsuzluklara olumlu bir şekilde uyum sağlama yeteneği olarak tanımlanan rezilyans (Jackson vd., 2007, s.1), psikolojik veya fiziksel zorluklara rağmen zihinsel sağlığı koruma ya da yeniden kazanma becerisi olarak ifade edilmektedir (Herman vd., 2011, s.258; Kalisch vd., 2017). Diğer bir ifadeyle, bir bireyin veya sistemin, yeni ortama uyum sağlamak için gerekli stratejilere adapte olup gelişirken sergilediği değişimi özümleme kapasitesidir (Koomson vd., 2022, s.1152). Rezilyans, doğuştan gelen bir özellik değildir; bireylerin sonradan sahip olduğu fiziksel ve psikolojik özellikler olarak kabul edilmektedir (Heath vd., 2020, ss.1365-1366). Sosyal rezilyans ise afetlere hazırlanmak ve riski azaltmak için toplumsal dayanıklılığa odaklanmaktadır. Önceki çalışmalar, bireylerin, afetler ve salgınlar gibi stresli olaylar sırasında yeterli düzeyde rezilyans becerileri ile donatılmadıklarında, olumsuz zihinsel ve psikolojik sonuçlara maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermiştir (Labrague, 2021, s.1894). Takip eden bulgular, bir salgının yol açtığı stresli durumlarda, psikolojik sıkıntı ile psikolojik rezilyans arasında negatif bir ilişki olduğunu doğrulamıştır (Jeanjivibool vd., 2022).

Afet ve sağlıkla ilgili acil durum risklerine karşı rezilyans oluşturmak adına verilebilecek yanıtlar arasında sağlıkla ilgili insani konularda bilgi paylaşımının artırılması ve bilimsel bulguların sunulması, sağlık sistemleri ile hazırlık ve müdahale yaklaşımlarının güçlendirilmesi yer almaktadır. Bu husus, salgını önleme ve tedavi sistemlerine ilişkin deneyimlerin, yeni aşı ve koruyucu ilaç gibi bilgilerin paylaşılmasını içermektedir (Djalante vd., 2020). Spesifik, güncel ve doğru sağlık bilgisinin salgın sürecinde stres, kaygı ve depresyon seviyelerini düşürdüğü belirlenmiştir (Wang vd., 2020, s.23). Bireysel düzeyde güvenilir bilgi kaynaklarının tanımlanmasını kolaylaştırmak için dijital sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi önerilmektedir. Dijital sağlık okuryazarlığı sayesinde doğru bilgi kaynaklarına yönelmek, infodemi nedeniyle artan psikolojik sıkıntıyı hafifletebilmekte ve önleyici tedbirler hakkında bilgi almaktan kaçınmaya yönelik uyumsuz eğilimi azaltabilmektedir. Böylelikle uzun vadede, güvenilir bilgi kaynaklarına erişimi olan ve aktif olarak bilgi arayan bireyler, belirsizliklerini yönetmek için daha rezilyant olabilmektedir (Xu vd., 2022; Ying & Cheng, 2021, s.4). Paylaşılan bilgilerin toplum düzeyinde olumlu eylemleri destekleyebilmesi için bireysel olarak doğru şekilde alınabilmesi çok önemlidir. Bunu sağlayabilmek için bireyleri doğru bilgiye yönlendirecek sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgi ve bilim okuryazarlığı becerilerini içeren infodemi okuryazarlığı kapasitesi geliştirilerek dolaylı olarak rezilyansa katkı sunulabilir.

Rezilyans, toplumun kutuplaşması, popülist iletişim şekilleri, haberlere duyulan düşük güven seviyesi, zayıf kamu hizmeti medyası, parçalanmış ve daha az örtüşen kitleler ile yüksek sosyal medya kullanımı gibi siyasi ve ekonomik faktörlerden etkilenmektedir (Humprecht vd., 2020). Afetlerin ardından sosyal medyanın kullanımının artmasıyla birlikte sansürlü içeriklerin ve videoların yayılması, stres ve tehlike olasılığını artırabilmektedir. Bu şekildeki olumsuz medya kullanımı, daha fazla peritratmatik sıkıntı ve daha düşük rezilyans ile ilişkili bulunmuştur. Geleneksel medyaya yönelmek ise daha yüksek rezilyans ile ilişkilendirilmiştir (Levaot vd., 2022, ss.334-337). Bununla birlikte, profesyonel haber medyasına güvensizliğin yüksek olduğu toplumlarda, komplo teorilerine ve yanlış bilgilere karşı rezilyansın daha düşük olduğu belirtilmektedir (De Coninck vd., 2021, s.2). Bilgiye yaygın bir şekilde erişebilmek pandemiye karşı mücadelenin kritik bir bileşeni olsa da aynı zamanda mezenformasyon ve dezenformasyonun yayılması için de bir araç haline gelmiştir. Özellikle son pandemi döneminde yanlış bilgi, dezenformasyon ve sahte haberleri içeren infodemi, bilgi düzensizliklerine karşı daha dayanıklı bir toplumu gerekli kılmıştır (Gala vd., 2022, ss.572,573). Salgınlarda toplumun güçlendirilmesi, ancak etkili sağlık, medya ve bilim okuryazarlığı ile mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, infodemi okuryazarlığı bu süreci bütüncül olarak destekleyebilecek potansiyele sahiptir.

İNFODEMİ OKURYAZARLIĞININ SALGIN İLETİŞİMİ YÖNETİMİNDEKİ ROLÜ BAĞLAMINDA ÖNE SÜRÜLEN TEZLERİN TARTIŞILMASI

Yakın tarihte yaşanan ölümcül COVID-19 pandemisi ve bu pandemiye eşlik eden tehlikeli bir infodemi, salgın ve salgın iletişimi yönetiminin planlı ve koordineli bir şekilde yönetilebilmesinin önemini yadsınamaz bir şekilde yeniden hatırlatmıştır. Mezenformasyon, dezenformasyon, malenformasyon, komplo teorileri, propaganda, hastalıkların teşhisi, tedavisi ve önlenmesine ilişkin kanıtlanmamış bilimsel iddialarla dolup taşan infodemi, COVID-19 pandemisi sürecinde güvenilir bilgilerin elde edilmesini, bulunmasını ve ayırt edilmesini zorlaştırmış, söylentilerin daha hızlı yayılmasına yol açarak etkili önleyici tedbirlerin uygulanmasını engellemiş, halk sağlığını riske atmıştır (Bin Naeem & Baulos, 2021; Rathore & Farooq, 2020; Zarocostas, 2020;).

İnfodeminin olumsuzluklarından en fazla etkilenen gruplar, toplumun en dezavantajlı olan kesimidir. DSÖ'ye (2020g, s.16) göre sağlık ve/veya dijital okuryazarlık yeterliliği düşük seviyede olanlar ile psikolojik olarak zayıf durumda olanlar, aynı zamanda yerel ve anlaşılır bilgiye erişimin kısıtlı olduğu bölgede yaşayanlar salgınlar gibi kriz durumlarında daha savunmasızdır ve dezenformasyona daha açıktır. Bilginin doğruluğunu ayırt etme kapasitesinden yoksun olmak, infodeminin yayılması için uygun bir ortamı kolaylıkla oluşturmaktadır. Bilginin yayılımını kontrol etmenin oldukça güç olduğu böylesi durumlarda okuryazarlık edimi gibi bireysel yeterliliklerin geliştirilmesinin önemi giderek daha fazla

vurgulanmakta; çağın ve yaşanan dinamiklerin öngördüğü ihtiyaçlara göre yeni okuryazarlık bağlamlarına sahip olmanın gerekliliği belirtilmektedir. Sørensen, (2023, s.80), günümüzde önemli olan unsurun, artık aşırı bilgi yüklemesinden ziyade özellikle sağlık ve esenliği koruma ve geliştirme çabalarındaki aşırı bilgi yüklemesinin modern yaşamlar üzerindeki etkisiyle nasıl başa çıkılacağı olduğunu belirtmekte; bu nedenle, dijital çağda güçlenme ve aktif bir yaşam için yeni okuryazarlıkların edinilmesinin bir ön koşul haline geldiğini ifade etmektedir. Bu bakımdan yeni ve bağlama özgü bir okuryazarlık türü olan infodemi okuryazarlığı, salgın sürecinde infodeminin birey ve toplumlar üzerinde yaratacağı olumsuz etkinin azaltılması ve salgınların etkin bir şekilde yönetilmesi için umut vaat etmektedir.

İnfodemi Okuryazarlığının Mezenformasyon, Dezenformasyon, Efsaneler, Mitler ve Kompo Teorileri ile Mücadele Üzerindeki Rolü

Bilgi, mezenformasyon/dezenformasyon ve halk sağlığı olguları, doğaları gereği iç içedir (DSÖ, 2021, s.3). Salgınlar sırasında mezenformasyon yayılımı Orta Çağ'da dahi meydana gelmiş olmasına rağmen internet ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla 21. yüzyılda daha da güçlenmiştir (Inoue vd., 2022; Zarocostas, 2020, s.676). Mezenformasyon, içerik üretimi arttıkça ve dağıtım yolları çoğaldıkça aynı hızda genişlemektedir. İnfodemi, bu süreci hızlandırmakta ve sürdürmektedir (PAHO, 2020).

Salgın anında yaşanan bireysel ve toplu panik dalgası, hastalığın neden kaynaklandığına dair yorum bolluğu ya da ahlaki tartışmaların yarattığı ortam içinde (Abraham, 2009, s.605) bireylerin sağlık bilgilerini doğru bir şekilde kavraması ve sağlıkla ilgili yanlış bilgileri dikkate almaması oldukça önemlidir. Fakat haber ve bilgilerin sayıca fazla, karmaşık ve teknik oluşu, yüksek eğitimli kişiler için dahi birtakım zorluklar yaratabilmektedir (Biasio vd., 2021, s.1310). Kaldı ki düşük sağlık okuryazarlığı nedeniyle pandemiden etkilenen popülasyonların yanlışlıkları fark edememesi ve sahte haberlerle aldatılmaya karşı yüksek savunmasızlıkları, sosyal medyanın da etkisiyle mezenformasyonun yayılmasına doğrudan katkıda bulunmaktadır. Böylesi bir durumda, bireylerin dezenformasyon ve yanlış bilgiyi tespit edebilmesi için güçlendirilmesi, güvenilir bilgilere dayalı kararlar alması, etkili ve anlaşılır sağlık bilgisinin sağlanması için sağlık okuryazarlığına yatırım yapılması ve desteklenmesi, her şeye rağmen mezenformasyon ve dezenformasyona karşı mücadelede en etkili stratejilerden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, internet en sık kullanılan bilgi kaynaklarından biri olduğu ve yüksek oranda mezenformasyon ve dezenformasyon riski taşıdığı için özellikle dijital araçların kullanımına yönelik becerilerin geliştirilmesinin önemli olduğunun altı çizilmektedir (Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, ss.4,7; De Gani vd., 2022, s.13; Feinberg vd., 2022, s.8; Okan, 2020, s.15). Dijital okuryazarlık, bilgi/bilim okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı becerilerini de içeren kapsamlı bir infodemi okuryazarlığı yeterliliği, mezenformasyon ve dezenformasyonun fark edilebilmesi ve kasıtlı olarak yayınlanan dezenformasyonun gerektiğinde şikâyet edilerek bertaraf edilebilmesini sağlaması yönünden sağlık okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık yeterliliklerinin

ötesinde bir katkı sunarak yararlı olabilir. Bundan dolayı acil halk sağlığı durumlarında bilgi düzensizliklerinin olumsuz etkisini azaltarak salgın iletişimi kapsamında iletilen hayati bilgilerin alınma düzeyini artırmaya yardımcı olabilir.

Salgın süreçlerinde, dezenformasyon ve malenformasyona dahil olan diğer önemli bilgi düzensizlikleri komplo teorileri ve mitlerdir. Hastalık, bulaşma ve ölüm oranı, tedaviler, hastalığın kaynağı ve nedeni, virüsün kökeni, 5G teknolojisinin virüsü yaydığı, aşilar, ilaç şirketlerinin ürünlerini satmaya yönelik komplosu gibi konularda yayılan efsaneler, mitler ve komplo teorileri, özellikle COVID-19 salgınında internet ortamında bol miktarda bulunmuştur. Bu içerikler, yanlış olmalarına rağmen birçok kez doğru olarak kabul edilebilmiştir (Cheng & Nishikawa, 2022, s.1520; Islam vd., 2020, s.1621; Inoue vd., 2022; Kuzelewska & Tomaszuk, 2022, s.2374; Pennycook vd., 2020, s.771; Ullah vd., 2021, s.93). Toplumlar, hükümetler ve doktorlar gibi yetkililer tarafından paylaşılan bilgilerdeki boşlukları, şüphe ve endişeleri açıklıyor gibi görünen yetersiz fikirlerle tamamlama eğilimindedir. Yetersiz ifadelerin yarattığı bu durumla birlikte pandemi sürecindeki korku, belirsizlik ortamı ve infodemi de geçerli bilgilerin etkili bir şekilde yayılmasını engelleme potansiyeline sahip olan komplo teorilerinin yayılmasını kolaylaştırmıştır (Ferreira vd., 2021, s.114611; Kim & Kim, 2020, s.266; Kuzelewska & Tomaszuk, 2022, s.2374; van Mulukom vd., 2022). Komplo teorileri, kendilerini kararsız, endişeli ve güçsüz hisseden ve anlam arama eğiliminde olan insanlara daha fazla hitap etmektedir (Douglas, 2021). Aynı zamanda dijital sağlık okuryazarlığı ile ilgili deneyimlerden de etkilenmektedir (Pisl vd., 2021, s.5065). Komplo teorilerini etkileyen unsurlardan biri de medyadır. Sosyal medya, giderek daha fazla sahte haber ve komplo teorisi yaymaktadır. Bu nedenle ana akım medyadan kaçınma ve sosyal medyaya bağımlı olma, komplo teorilerine inancı artırabilmektedir (Dow vd., 2021; Kuzelewska & Tomaszuk, 2022, s.2374). Bulgular, gazete, televizyon ve radyo gibi geleneksel medyaya daha fazla maruz kalmanın komplo teorilerine inancı düşürdüğünü; dijital medyaya bağlı olmanın ise bu tür yanlış içeriklere inancı artırabildiğini göstermektedir (De Coninck vd., 2021).

Komplo teorilerine duyulan inanç, bireyleri sağlık açısından riskli seçimlere yöneltebilmekte; insanların aşılama niyetlerini önemli ölçüde azaltabilmekte; bireylerin salgın süreçlerinde hastalığın yayılmasını azaltmak için hükümetin tavsiyelerine uyma niyetleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Douglas, 2021; Oleksy vd., 2021; Tsamakidis vd., 2022, s.244; Zhang vd., 2023, s.100263).

İnsanların güvenilir bilgileri elde etme becerileri arttıkça komplo teorilerini reddetme eğilimleri de artmaktadır (Naveed vd. 2023, s.5). Bu durumu desteklemek için sunulan yaygın öneriler arasında sağlık okuryazarlığı, bilim okuryazarlığı, medya okuryazarlığı gibi okuryazarlık yeterlilikleri gelmektedir. Araştırmalar, halkın konuya özgü bilgi seviyesinin ve daha genelleştirilmiş bilimsel okuryazarlığın genellikle komplo teorilerinin olumsuz sonuçlarını azaltabileceğini göstermektedir (Landrum & Olshansky, 2019, s.193; Yang vd., 2021, s.1053). Sağlık/dijital sağlık okuryazarlığı da zihinsel sıkıntıdan kaçınmak ve refahı sürdürmek için çevrimiçi

kullanıcıların infodemi ve birlikte var olan komplo inançlarından kurtulmalarına yardımcı olmakta; komplo teorilerine duyulan inancı azaltmaktadır (Chen vd., 2022, s.1; Duplaga, 2022, s.8346; Pisl vd., 2021, s.5065). Bu bağlamda araştırmacılar, infodemi ile mücadelede, yanlış bilgileri ortaya çıkarabilecek mekanizmaların hayata geçirilmesinin ve toplumların okuryazarlık düzeylerini artırabilecek girişimlerin planlanmasının kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir (Karabela vd., 2021, s.1; Lo Moro vd., 2022, s.9). Bu doğrultuda infodemi okuryazarlığı, içerdığı bilgi, bilim ve medya okuryazarlığı yeterlilikleri sayesinde komplo teorilerinin hatalı savlarını anlayabilmede ve bu savları reddetmede kapsamlı bir yeterlilik düzeyi sunabilir. Aynı zamanda, haber doğrulama anlayışı ve becerileri sayesinde infodemi mücadelesinde bahsi geçen yanlış bilgileri ortaya çıkaracak bireysel yeterlilikleri destekleyici bir etki gösterebilir.

İnfodemi Okuryazarlığının Doğru Bilgi Kaynaklarına Ulaşma ve Bilinçli Medya Kullanımı Üzerindeki Rolü

Güvenilir bilgi ve bilgi kaynakları, salgın ile mücadelede sağlık bilincinin geliştirilmesi için hayati öneme sahiptir (Mheidly & Fares, 2020, s.410). Salgınlar gibi sağlık krizleri sırasında güvenilir bilgi kaynaklarına ve hizmetlere erişim sağlayabilmek; virüsün bulaşmasını ve yayılmasını önlemek ile halkın sağlığı teşvik edici ve salgını önleyici kararlara katılmasını sağlamak adına kritik hale gelmektedir (Bak vd., 2022; Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.2).

Medya kanalları, pandemi sürecinde halkın doğru bilgileri, bilimsel gerçekleri, hükümet kararlarını ve genel halkın tepkilerini aradığı kanallar haline gelmektedir (Mheidly & Fares, 2020, s.411). Bu kanallarda yer alan medya içeriği, insanların hangi konular hakkında düşünecekleri ve hangilerini önemli olarak kabul ettikleri ile birlikte belirli bilgi ve sorunları nasıl algılayıp değerlendirdiklerini ve buna göre nasıl davranacaklarını etkileyebilmektedir (Schäfer vd., 2021). COVID-19 pandemisinde de birçok insan, sokağa çıkma yasağı ve uzaktan çalışma gibi evde kalma kısıtlamalarıyla birlikte salgın hastalık hakkında bilgi almak, kaygıyı azaltmak, algılanan sağlık tehditleri ve belirsizlik üzerinde kontrol elde etmek için başa çıkma stratejisi olarak bilgi arama davranışına yönelmiştir (Anwar vd., 2020; Cheng vd., 2020). Fakat infodemi, salgınlarda bilgiye sınırsız erişimin nasıl kafa karıştırabileceğini ve davranışları nasıl olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermiştir (Briand vd., 2021, s.6010). Bilgi arayanları kime güvenip güvenmeyecekleri konusunda zor durumda bırakan mezenformasyon ve dezenformasyona yoğun olarak maruz kalınması ve aşırı bilgi yüklemesi (infobezite) nedeniyle insanların bilgiden bunalması durumunda bu başa çıkma stratejisi psikolojik sorunlara da yol açabilmekte, belirsizliği ve kaygıyı artırabilmekte, ruh sağlığı sorunlarını ağırlaştırabilmektedir (Sharma vd., 2022; Ying & Cheng, 2021, s.2). Salgın hastalıklar hakkındaki yanlış bilgiler genellikle sosyal medya araçlarından kaynaklanmakta ve diğer medyalar aracılığıyla yayılmaktadır (Inoue, 2022). Sosyal medya araçlarında kontrolsüz bir şekilde yayılan sağlık bilgilerinin bolluğu, toplumun doğru bilgileri belirlemesini zorlaştırmakta, ruh sağlığı

sorunlarına yol açmakta ve etkili halk sağlığı müdahalesini engelleyebilmektedir (Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021, s.2; Gao vd., 2020; Lacs, 2022).

Dijital ortamlar aracılığıyla bilgiye erişmek için, uygun arama terimlerini kullanarak mevcut çok sayıda bilgi arasından gerekli bilgiyi seçmek, içeriği anlamak ve analiz etmek gerekir. Bu süreç, iletişimsel ve eleştirel okuryazarlığı kullanır (Inoue, 2022). Okuryazarlık yeterliliği düşük olan bireyler çoğu zaman önemli detayları anlayamamakta, bunun sonucunda yanlış bilgi çok çabuk yayılmaktadır (Bak vd., 2022). Bu nedenle, medya araçlarının doğru bir şekilde kullanılabilmesi ve erişilen bilgilerin eleştirel olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Hangi bilgi kaynaklarının güvenilir içerik sağladığını tespit edebilmek, salgın döneminde ayrıca önemlidir. Bu noktada infodemi okuryazarlığı, bilinçli medya kullanımını teşvik ederek çözüm sunan bir yaklaşım olarak önerilir. DSÖ (2020b) tarafından da ifade edildiği gibi infodemi ile mücadele etmek, bireyleri ve toplulukları doğru sağlık bilgilerine erişmeye yönlendirmek için uygun çabaların sergilenmesini gerektirmektedir. Infodemi okuryazarlığı bireylere doğru bilgiye güvenilir kaynaklardan erişme çabasını destekleyecek tamamlayıcı ve kapsayıcı yeterlilikleri kazandırabilir.

Bilginin belirsiz olduğu durumlarda bireylerin sıkıntı ve risk algıları daha da yükselebilmektedir (Taha vd., 2013, s.149). Ancak bu tür hoş olmayan duygular, kişinin sağlığının korunması için önleyici tedbirlere uyma motivasyonunu artırma işlevi de görebilmektedir (Ying & Cheng, 2021, s.4). Böyle bir motivasyonla bilgi arayışına giren bireyler, çeşitli bireysel ve teknolojik engellere takılabilmektedir. Bu engellere kapsamlı bir çözümü, ağ ortamında gezinme ve bilgi doğrulama yeterliliği kazandırabilecek olan infodemi okuryazarlığı eğitimi sağlayabilir.

Infodemi Okuryazarlığının Bilgi Doğrulama Davranışı Üzerindeki Rolü

Yeni medya çağında yanlış ve aldatıcı bilgiler ile haberler, sosyal medya üzerinden hem profesyonel içerik sağlayıcıları hem de kullanıcılar tarafından geniş ve hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Sosyal medya, bireylerin sağlıkla ilgili bilgi aramak için de giderek daha fazla kullandığı ortamlar haline gelmiştir. Sosyal medyada yer alan bilgilerin doğruluğu ise endişe verici bir konudur. Bu durum, verilerin doğruluğunun hızlı bir şekilde teyit edilmesi ve yanıltıcı bilgilerin geniş çapta yayılmasının önlenmesi ihtiyacını vurgulamaktadır (Adıyaman, 2022, s.1312; Çömlekçi, 2019, s.1550; Himelboim vd., 2019, s.608; Kesgin & Gül-Ünlü, 2021, s.36; Kim vd., 2014, s.171; Kiraz, 2020, s.9; Mheidly & Fares, 2020, s.410; Ünal & Taylan, 2017, s.81; Xiao, 2022).

Doğrulama hem kaynağın hem de içeriğin doğruluğu veya geçerliliğinin ustalıklarla belirlenmesi ve bilgiden emin olunması sürecini ifade etmektedir (Brandtzaeg vd., 2016, s.326; Xiao, 2022).

Önceki araştırmalar, sosyal medyada yalan bilgilerin kanıta dayalı bilgilerden daha fazla paylaşıldığını göstermiştir (Mheidly & Fares, 2020, s.411). Türkiye’de gerçekleştirilen bir araştırmada da toplumun yarısından fazlasının

bilgilerinin doğruluğunu kontrol etmediği tespit edilmiştir (Çömlekçi & Bozkanat, 2021, s.108). Filtrelenmemiş ve kontrolsüzce yayınlanan yanlış bilgiler ile bu bilgilere aşırı maruziyet, yanlış bilginin geniş ölçüde yayılması sorununu ve yanlış anlamaları beraberinde getirmektedir (Su vd., 2022, s.2). Doğrulanmamış bilgilerin paylaşılması, özellikle salgın sırasında yaygınlaşan mezenformasyonun önemli bir nedenini oluşturmuştur (Huang vd., 2022; Li vd., 2022). Bu içerikler, yanlış vaka sayıları ile yanlış kılavuzların yayınlanmasında, onaylanmamış tedavilerin ve ilaçların reklamının yapılmasında merkezi bir rol oynamıştır. Bu tür yanlış bilgilendirmeler, halkın sağlıkla ilgili kaygısının artmasına neden olmakta; kaosa, dolandırıcılığa, mali istismara ve korkuya yol açmaktadır (Mheidly & Fares, 2020, s.411; Taşdemir & Karadeniz, 202, s.59).

Medya okuryazarlığı ve teyit/doğrulama davranışı gibi bireyleri güçlendirmeye odaklanan çözümler, bu tür engellerden kaçınmanın bir yoludur (Akyüz vd., 2021, s.2816; Marecos vd., 2023, s.204). İnternet ve yeni medya ortamını kullananların edindiği bilgilere şüphe ile bakması, eleştirel bir şekilde yaklaşması ve kontrol mekanizmalarını kullanarak bu bilgilerin doğruluğunu belirleyebilmesine yönelik yeterlilikleri içeren yeni medya okuryazarlığını geliştirmeleri bu noktada önemlidir (Ünal & Taylan, 2017, s.97). Bu nedenle, medya uygulayıcılarına, akademisyenlere ve eğitimcilere, mezenformasyonu belirleme ve bunlarla mücadele etme konusunda bireyleri önemli becerilerle donatmak için medya okuryazarlığına daha fazla önem vermeleri tavsiye edilmektedir (Su vd., 2022, s.7).

Araştırmacılar, çevrimiçi yanlış bilgi miktarının %10 oranında azaltılması veya nüfusun en az %20'sinin sahte veya doğrulanmamış bilgileri paylaşmamaya teşvik edilmesiyle salgınların şiddetinin azaltılabileceğini tahmin etmektedir (Ying & Cheng, 2021, s.3). Bunu mümkün kılabilmek için bireylerin doğrulama davranışına yöneltmesi gerekmektedir. Fakat bunu başarabilmek, bilimsel bilgiye ulaşabilmek ve bu bilgiyi anlayabilmek gibi kapsamlı yeterlilikleri gerekli kıldığından, öngörüldüğünden daha zor olabilmektedir. Bireylerin yeterli düzeyde infodemi okuryazarlığı becerileri ile donatılması, özellikle büyük miktarda bilginin hızla yayıldığı bir durumda güvenilir sağlık önerilerini bulmak ve doğruluğunu teyit etmek için önemlidir. Bilimsel okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, sağlık okuryazarlığı, dijital okuryazarlık ve medya okuryazarlığı yeterliliklerini içeren infodemi okuryazarlığı sayesinde bilgilerin doğrulanmasına eğilim artabilir, karşılaşılan içeriklerin geçerliliği değerlendirilebilir, bilinçli bilgi paylaşımı desteklenebilir, güvenilir bilgiler faydalı çıktılar sağlayabilmek adına günlük yaşam pratikleri içinde faaliyete dökülebilir. Bu doğrultuda nüfusun infodemi okuryazarlığı yeterliliği kazanmaya teşvik edilmesi önemlidir.

İnfodemi Okuryazarlığının Damgalama ile Mücadeledeki Rolü

Salgın hastalığa yakalanma korkusu ve endişesi, sosyal damgalamaya neden olabilmektedir. COVID-19 pandemisinde de damgalama geniş ölçüde gözlenmiştir (Gronholm vd., 2021; Islam vd., 2020, s.1621; Villa vd, 2020, s.1450).

İtibarsızlaştırıcı bir özelliği ifade etmek için kullanılan damgalama (Goffman, 1986, s.3), kimi bireylerin sahip olduğu niteliklerin diğerleri tarafından onaylanmamasına veya bu niteliklerle ilgili olumsuz inançlara sahip olunmasına neden olmaktadır (Yılmaz vd., 2021, s.48). Sağlık alanında damgalama ise, bir hastalığa sahip kişi veya gruplara karşı itibarsızlaştırıcı ve ayrımcı tutumları belirtmektedir (Ertem, 2020, s.135). Bu anlamda damgalama, potansiyel hastalık kaynağı olarak algılanan ve sosyal yaşamda tehdit oluşturabilecek kişileri dışlayıcı sosyal bir süreçtir (Bhanot vd., 2020).

Damgalama, ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Damgalanmış kişiler, sosyal kaçınma veya reddedilme, zayıf sağlık arama davranışı ve fiziksel şiddete karşı savunmasız olmaktadır. Damgalanmaktan çekinen bireyler sağlık hizmetine başvurmayı geciktirebilmekte ya da hiç başvurmamakta, tıbbi tedaviyi reddedebilmekte, sağlık taramalarından kaçınabilmekte ve ayrımcılığa maruz kalmaktan çekindiği için hastalığını gizleyip inkâr edebilmektedir. Damgalamanın maliyeti, salgınlarla mücadele etmeyi de zorlaştırabilmektedir. Damgalanmaktan korkan enfekte bireyler, sağlık kuruluşuna başvurduklarında semptomlarını gizleyebilmektedir. Bu durum, sağlık çalışanlarının hastaları minimum kişisel koruyucu ekipmanla tedavi etmesine neden olmakta; neticesinde enfeksiyon kapma riskleri tetiklenebilmektedir. Damgalanma sonucunda bireysel düzeyde suçluluk, utanma, geleceğe yönelik endişeler gibi duygusal tepkiler gelişebilmekte; bireylerin kendilerine ve çevrelerine karşı yoğun öfke beslemesine ve zarar verme niyetine yönelik psikolojik sorunlar baş gösterebilmektedir (Bagcchi, 2020, s.782; Başterzi vd. 2020, s.420; Bhanot vd., 2020; Chopra & Arora, 2020, s.285; Ertem, 2020, s.135; Islam vd., 2020, s.162; Villa vd, 2020, s.1450).

İnfodemi, damgalamayı artırabilmektedir (Patel vd., 2020, s.188). Bazı gazetelerde yayınlanan uygunsuz yazılar nedeniyle hasta kişilerin damgalanmaya başladığı bilinmektedir (Anwar vd., 2020). Bu nedenle, kitle iletişim araçlarından destek alarak damgalamaya neden olabilecek söylentileri önlemek önemlidir (Gölbaşı & Metintaş, 2020, s.129). Dezenformasyonun ve mezenformasyonun yayılmasının kontrol altına alınması, yaygın olan yanlış bilgiler üzerinde doğruluk kontrollerinin yapılması ve halkın yanlış bilgiyi tüketme ve paylaşmanın kötü etkileri konusunda eğitilmesi, damgalamanın artışını önlemek için gereken çok yönlü stratejiler arasındadır (Chopra & Arora, 2020, s.285). Bu doğrultuda, sosyal damgalamayı hafifletmeye yönelik müdahalelere, sahte haberlere yönelik mücadele çabaları yardımcı olabilir (Villa vd., 2020, s.1452). İnfodemi okuryazarlığı, yanlış bilgi farkındalığı oluşturarak ve bilgilerin doğrulanmasını teşvik ederek damgalama ile mücadele sürecine destek olabilir.

Damgalama, okuryazarlık yeterliliklerinden etkilenmektedir. Bulaşıcı hastalıklar alanında bir hastalıkla ilgili daha yüksek okuryazarlık düzeyinin, salgın hastalıkla ilgili damgalamayı azaltmaya yardımcı olabileceği bildirilmektedir. Bu yönde gerçekleştirilen araştırmalarda sağlık okuryazarlığı düzeyi düşük olan katılımcıların damgalayıcı tutumlara sahip olma olasılıklarının daha yüksek olduğu

tespit edilmiştir (Feinberg vd., 2021, s.41; Jiang vd., 2021; Mistry vd., 2022). Damgalamanın niteliği, sağlık bilgisine ulaşabilmenin ötesinde bu bilginin doğru bir şekilde anlamlandırılıp bireysel ve toplumsal düzeyde doğru bir şekilde kullanılabilmesini zorunlu kılmaktadır. Eleştirel okuryazarlık yeterliliklerinden de beslenen infodemi okuryazarlığı, salgın hastalığın mahiyeti hakkında bireylerin daha kapsamlı bir kavrayışa sahip olmasına yardımcı olarak damgalamaya karşı bir tutumu destekleyebilir.

Bilgi eksikliği de damgalamaya neden olan önyargıların başlıca itici gücü olabilmektedir (Jiang vd., 2021). Bilimsellikten uzak olan bilgiler toplumda damgalamayı artırabilmektedir. Infodemi okuryazarlığı, eksik ve yanlış bilgilenme nedeniyle artacak damgalamayı azaltmada etkili olabilir. Medyada yer alan bilgilerin de bu süreci olumsuz yönde etkilememesi için edinilen bilgilerin doğrulanması ve eleştirel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle infodemi okuryazarlığına yönelik yeterlilikler, bir bütün halinde damgalama ile mücadele gerekli olan nitelikleri bireylere kazandırmaya yardımcı olabilir.

İnfodemi Okuryazarlığının Salgın Süreçlerinde Ayrımcılığı Önleme Üzerindeki Rolü

Ayrımcılık ve ötekileştirme, salgın süreçlerinde devamlı olarak yaşanan başlıca sorunlardan olmuştur (Devakumar vd., 2020). COVID-19 pandemisinde de ayrımcılık artmış ve zararlı bir sosyal sorun haline gelmiştir (Ong vd. 2022, s.843). Hastalar ve sağlık çalışanları, insanların enfeksiyon riski yüksek olanlarla fiziksel temastan korkması nedeniyle ayrımcılığın ilk hedefi olmuştur (de Guzman vd., 2022, s.397; Fujii vd., 2022, s.535). İlk vakanın Çin’de kaydedilmesi ve hastalığın bazı medyalarda “Çin Virüsü” diye ifade edilmesi dolayısıyla salgına Asyalı vatandaşların neden olduğuna yönelik inanış, Asyalılara karşı ayrımcılık ve şiddet olaylarını artırmıştır. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD), günde 100’ün üzerinde nefret suçu bildirilmiştir (Croucher vd., 2020). Pandemi sürecinde artan ayrımcılık, birçok kişinin gereksiz yere işten çıkarılmasına, psikolojik ve fiziksel şiddete yol açmıştır (Fan vd., 2022; Gao, 2022, s.472; Lee vd., 2022, s.899; Leigh vd., 2022, s.E539; L. Zhang vd., 2022; M. Zhang vd., 2022, s.590; Shi vd., 2022; Wong-Padoongpatt vd., 2022, s.109). Hatta Teksas’ta bir bölge sakininin Asyalı-Amerikalı bir aileyi öldürmeye teşebbüs etmesindeki gibi yaşamı tehdit eden boyutlara da erişmiştir (Melendez, 2020).

Salgın süreçlerindeki bilgi fazlalığı ve yayılan bilgilerin genellikle teknik oluşu, anlaşılmasını zorlaştırmaktadır (Fujii vd., 2022, s.536). Ayrıca medya, salgın hastalığın kökeni hakkında hikayeler yayarak insanlar arasındaki önyargıları artırabilmektedir. Bu durum ırksal ve sosyoekonomik ayrımcılığın belirgin hale gelmesinde rol oynamaktadır (Anwar vd., 2020). Bununla birlikte, sosyal medyada yer alan bilgilere karşı algılanan güven düzeyinin de ayrımcılığı tetikleme riski barındırdığı belirlenmiştir. Yapılan bir araştırma, bireylerin, kullandıkları sosyal medya aracının adil olduğuna ve gerçek bilgileri yaydığına ne kadar çok inanırsa Asyalıların ABD için tehdit oluşturduğuna inanma olasılıklarının o kadar artacağını

ortaya koymuştur (Croucher vd., 2020). Bu durum, bireylerin, edindiği bilgilere eleştirel yaklaşma becerilerinin geliştirilmesine yönelik olan ihtiyacı belirgin şekilde artırmaktadır. Dolayısıyla bilgi ve medya okuryazarlığının önemine işaret etmektedir.

Virüsün kökeni ve korunma yolları hakkında yeterli bilgiye sahip olan bireylerin ayrımcılığı artırma potansiyeli olan söylentileri yayma olasılığı daha düşüktür (Sun vd., 2020). Bilgilendirici müdahaleler ile etkili iletişim, insanları faydalar ve yan etkiler gibi bilgileri eleştirel bir şekilde değerlendirmeye teşvik etmektedir. Fakat, bilgilerin güncel ve gelecekte de geçerli olup olmayacağı konusunda sürekli bir belirsizliğin olduğu infodemi sırasında yalnızca bilgi sağlamak, salgın hastalık ile ilgili ayrımcılığın üstesinden gelmeye yardımcı olmayacaktır. Sağlanan bilgilerin toplum tarafından ne kadar alımlandığı da önem arz etmektedir. Bu doğrultuda salgın süreçlerinde etkili müdahaleyi engelleyen ayrımcılık ile mücadelenin okuryazarlık becerileri ile desteklenmesinde fayda görülmektedir. Gerçekleştirilen bir araştırmada, salgın hastalığın önlenmesiyle ilgili bilgilere erişimin artmasıyla birlikte hastalara ve sağlık çalışanlarına yönelik ayrımcılığın giderek azaldığı görülmüştür. Bu nedenle özellikle sağlık okuryazarlığı, kanıtların sınırlı veya tartışmalı olduğu salgın ve infodemi sırasında hedef gruplara yönelik ayrımcılığı önlemek için önerilmektedir (Fujii vd., 2022, ss.535-536).

İfade edilen sorunlar ve çözümler doğrultusunda, bireylerin çeşitli medyalarda yer alan güvenilir bilimsel bilgileri seçme, bu bilgileri sorgulayıp değerlendirebilme kapasitesini artıracak düşünülen infodemi okuryazarlığı, ayrımcılık ile mücadelede çözüm üretecek uygulamalar arasında değerlendirilebilir. İnfodemi okuryazarı olan bireyler, yayınlanan belirsiz birçok bilgi arasından mevcut durumun neden kaynaklandığı ve sorunun çözümü hakkındaki güvenilir bilgileri bulup değerlendirebilir. Bu sayede belirsizliklerden ve cehaletten beslenen ayrımcılığın önüne geçmede önemli bir adım atılmış olabilir.

İnfodemi Okuryazarlığının Sosyal Mobilizasyon ve Topluluk Katılımı Üzerindeki Rolü

Sosyal mobilizasyon, büyük insan gruplarının ortak bir amaç üzerinde iş birliği yapmak için birleştiği bir olgu (Hong vd., 2021); resmî ve sivil gruplar arasında oluşan interaktif bir müzakeredir. Pandemiler gibi ciddi halk sağlığı krizlerinde çeşitli iletişim kampanyaları ve tanıtım faaliyetleri düzenleyerek toplumun ilgi ve bilgisini artırmayı hedefleyebilen, aynı zamanda salgının büyümesine yol açabilecek grupların aksiyonlarını kısıtlamayı (de-mobilizasyon) öngören sosyal mobilizasyon (Geçer, 2020, s.554), vatandaşların bilgiye erişimini kolaylaştırmak, koruyucu, önleyici ve dayanışmaya dayalı davranış önerilerini takip etmelerini mümkün kılmak ve sağlık okuryazarlığı yeterliliğine sahip bireysel eylemlerde bulunmalarını teşvik etmek için önemlidir (Okan vd., 2022).

Salgın sürecine müdahale edebilmek, infodemiye kontrol altına alabilmek, toplumu salgın hastalıkların bulaşması konusunda eğitmek ve halk sağlığı

hedeflerine ulaşabilmek için sosyal mobilizasyon ve toplum katılımı faaliyetleri yürütmek önemlidir (Levin-Zamir vd., 2021; PAHO & DSÖ, 2016, s.10; Parks & Lloyd, 2004). Belirsiz durumlarda vatandaşların bilgi ve becerilerini, sağlıklarını etkili bir şekilde korumak için harici dayatmalar olmadan kullandıkları, tüm aktörleri içeren bu katılımcı acil durum yaklaşımı, günümüz krizleriyle yüzleşmenin en karmaşık zorluklarından birini temsil etmektedir (Della Salda vd., 2022, s.111). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)'nin paydaşları ile birlikte Hindistan'da çocuk felcini ortadan kaldırmaya yönelik yürüttüğü sosyal mobilizasyon projesi, bu çabaya örnek teşkil etmektedir. Projede, devlet tarafından yürütülen çocuk aşılama hizmetlerini tanıtmaları, çocukların aşılama geçmişini takip etmeleri, planlanan aşıları olmayan çocukların aşılanmasını teşvik etmeleri ve yerel kanaat önderlerini harekete geçirmeleri için eğitilen gönüllüler çeşitli yaklaşımlarla başarılı bir mobilizasyon süreci yürüterek aşılama bilincini ve güvenliğini, ev hijyenini, sanitasyonu, evde ishal hastalığı kontrolünü ve emzirmeyi teşvik etmişlerdir (Coates vd., 2013). Pakistan'da yürütülen bir başka mobilizasyon çalışması ise 30 milyon çocuğun tifo konjugat aşısı (TCV) ile bağışıklanması için kampanya yürüterek birey ve toplulukların motive edilmesine destek olmuştur. Ebola salgını sırasında Liberya'da yürütülen sosyal mobilizasyon çalışmaları da paydaşların toplum tabanlı faaliyetleri uygulamasını ve sağlığın teşviki ile davranış değişikliğini sağlamaya yönelik iletişim faaliyetleri için desteklerini kanalize etmesini sağlamış; Batı Afrika'da yürütülen çalışmalar ise sağlık sorununun anlaşılması ve salgının kontrol altına alınması için gerekli olan stratejileri, becerileri ve diğer kaynakları oluşturmak amacıyla toplum, dini liderler, gazeteciler, radyo istasyonları ve ortak kuruluşlarla stratejik ortaklıklara yatırım yapmanın önemini göstermiştir (UNICEF, t.y.).

COVID-19 salgını, gelecekteki sağlığın teşviki ve geliştirilmesine hazırlık stratejilerinde eşitlik ve güven oluşturmak için toplum katılımını ve sağlık okuryazarlığını yükseltme ihtiyacını yeniden doğrulamıştır (Corbin vd., 2021). Eleştirel sağlık okuryazarlığı yüksek topluluklar, karar vericileri etkilemek için yaşanmış sağlık deneyimlerini ortak anlayışlara çevirebilmekte ve toplu eylem yoluyla kendilerini en çok etkileyen sağlık sorunlarını ele alabilmektedir. Bu nedenle birey ve toplulukların, eleştirel sağlık okuryazarlığı yoluyla sosyal ve politik süreçlere dahil olma konusunda güçlendirilmesi önerilmektedir (Kyabaggu vd., 2022, s.2).

İçinde yaşadığımız çağ, topluluk katılımını büyük oranda dijital platformlara taşımıştır. Teknoloji, katılımı ve sosyal bağlılığı artırarak, fiziksel ve zihinsel sağlığı iyileştirerek ve eğitimin işlevselliğini koruyarak başa çıkma ve iyileşme kapasitelerini geliştirmiştir. COVID-19 pandemisi de dijital yöntemleri kullanarak araştırma yapma ve toplum katılımında bulunma ihtiyacını artırmıştır. Diğer taraftan bu durum, dijital teknolojilere sahiplik ile dijital okuryazarlığı yetersiz olan toplulukları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu topluluklar, pandemi sırasında ve sonrasında araştırma ve topluluk katılımı girişimlerinden dışlanma riski altında kalmıştır (Drazich vd., 2021; Hassankhani vd., 2021; Plunk vd., 2022). Bu noktada

bireysel ve toplumsal düzeyde dijital okuryazarlık becerilerinin önemi ortaya çıkmıştır.

Sağlık okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık becerilerini kapsayan infodemi okuryazarlığına dair yeterlilikler, salgın anlarında sosyal mobilizasyon ve topluluk katılımı faaliyetlerinin önemini vurgulayarak, belirtilen zorluklarla mücadele edebilmek için değerli bir kazanım olabilir. Infodemi okuryazarlığı, salgın hastalık krizleriyle mücadele etmek için alınan önlemlerin gerekçesini idrak etmek ve bu önlemlere halkın katılımını sağlamak için bilinç oluşturmayı destekler. Bu sayede doğru bilgilendirme ile toplulukların güçlendirilmesine; dolaylı olarak salgınların kontrol altına alınabilmesine yardımcı olabilir.

SONUÇ

Ebola, SARS, COVID-19 gibi salgınlar, her toplumda ve herhangi bir zaman diliminde oluşarak toplum sağlığını tehdit etmektedir ve muhtemel yeni salgınlar, canlı yaşamını tehdit etmeye devam edecektir. Çağımızda yaşanan salgınlara, iletişim teknolojileri ve internetin sunduğu olanaklarla birlikte çeşitli iletişim sorunları da eşlik etmekte; karmaşa yaratan bu istikrarsız iletişim ortamı diğer faktörlerle birleşerek salgınları kontrol altına almayı zorlaştırmaktadır. Bu durum, salgın iletişimine yönelik yaklaşımlarının ciddiyetle ele alınmasını gerektirmektedir. Belirtilen yaklaşımlardan biri de salgın iletişimi ile salgın iletişiminin etkisini azaltarak toplum sağlığını tehlikeye atan infodemidir. Bu noktada, DSÖ (2020g, s.14), sorulması gereken asıl sorunun infodeminin yayılmasının ve gelecekte ortaya çıkacak sorunların nasıl sınırlandırılabilceği olduğunu belirtmekte; bilginin nasıl yayıldığı, nasıl paylaşıldığı, sahte bilginin ne ölçüde çevrimiçi olduğu konusunda bilgi ve gözetimi gerekli kılan dezenformasyonun yayılmasını yavaşlatmak için tamamlayıcı yöntemlere ihtiyaç duyulacağını ifade etmektedir. Farklı okuryazarlık becerilerini içeren karma bir yeterlilik düzeyini ifade eden “infodemi okuryazarlığının” ise belirtilen bu ihtiyaca cevap verecek bir kapsama sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bu doğrultuda bu makale, infodemi okuryazarlığının önemini, kapsadığı diğer okuryazarlık yeterliliklerinin sağladığı faydalardan yola çıkarak açıklamayı amaçlamış; infodemi okuryazarlığının salgın yönetimi ve salgın iletişimi sürecine sunabileceği bireysel ve toplumsal katkıyı geniş kapsamlı olarak tartışmayı hedeflemiştir. Argümantatif araştırma metodunun uygulandığı çalışmada, infodemi okuryazarlığının önemine ve salgın iletişimi yönetimine sunabileceği katkılara dair temel tezler belirlenmiş ve çeşitli argümanlarla tartışılmıştır. Sonuç olarak, infodemi okuryazarlığının infodemi ile mücadelede, salgınları kontrol altına almada, halk sağlığının korunması ve geliştirilmesinde, salgın süreçlerinde yaşanan psikolojik zorluklarla, ayrımcılıkla ve damgalama ile mücadele etmede, bireysel ve sosyal rezilyansın geliştirilmesinde, bilgi düzensizliklerinden korunmada, doğru bilgi

kaynaklarına ulaşmada, bilgiyi teyit etmede, sosyal mobilizasyon ve topluluk katılımının artırılmasında önemli roller üstlendiği çıkarımına varılmıştır.

İnfodemiyle yüzleşmek ve ona karşı koyabilmek için bireylerin güçlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunu sağlayabilmek adına önerilen esas yaklaşım, çeşitli okuryazarlık yeterliliklerinin bireylere kazandırılmasıdır (Dash vd., 2021; Gu & Feng, 2022; Okan vd., 2020; Vrdelja vd., 2021). Bu tartışma başta bilim, medya, sağlık-dijital sağlık okuryazarlığı yeterlilikleri olmak üzere çeşitli becerileri içeren infodemi okuryazarlığının, eleştirel düşüncüyü destekleyerek infodeminin olumsuz etkilerini azaltmada ve onunla mücadele etmede en önemli kazanımlardan biri olduğunu ortaya koymuştur.

Salgın hastalıklar, düşük sağlık okuryazarlığı olan toplumları daha fazla etkilemektedir (Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021; Sentell vd., 2020). Salgınları kontrol altına almada bireylerin sağlık bilgilerini anlaması ve gerekli önlemleri hızlıca uygulamaya koyması gerekmektedir (Liu & Xiao, 2021). Bu durum, aynı zamanda infodemi mücadelesi için de gereklidir. Çalışmada, infodemi okuryazarlığının geçerli sağlık bilgilerine ulaşma ve alınması gereken önlemleri uygulama noktasında sunabileceği kapsamlı katkı dolayısıyla salgın hastalıkların kontrol edilmesini kolaylaştıracağı görüşü sunulan argümanlarla tartışılmış ve toplulukların farkındalığına destek sunarak salgınla mücadeleyi kolaylaştırabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesinde, toplumun sürece kendi iradeleri ile katılması önemlidir. Bunu sağlayabilmek, çeşitli okuryazarlık becerilerinin artışı ile kolaylaşmaktadır. İnfodemi okuryazarlığının kapsamında yer alan sağlık okuryazarlığının bireyleri koruyucu/önleyici tedbirler almaya ve aşı olmaya teşvik ettiği bilinmektedir (Cheng & Nishikawa, 2022; Nguyen vd., 2021). Bu bağlamda sağlık okuryazarlığı ile birlikte daha bir dizi yeterliliği kapsayan infodemi okuryazarlığının aşılardan gibi önemli korunma yolları hakkında çıkarılan spekülasyonlar ve dezenformasyondan korunmada etkin bir rol oynayabileceği, toplumun koruyucu önlemleri kabul etmesini sağlayabileceği ve sağlığın geliştirilmesine dolaylı yoldan destek sunabileceği, çalışmanın ulaştığı ana sonuçlardan biridir.

Salgın hastalıklar, bireylerde birtakım psikolojik zorluklara yol açabilmektedir (Druss, 2020; Ho vd., 2020; Pfefferbaum & North, 2020). Bu zorlukların üstesinden gelebilmek, salgın sürecine dair riskleri anlamaya ve bu riskleri yönetebilir olmaya dair bir kavrayışı gerektirmektedir. Bu çalışmada, medya ve sağlık okuryazarlığı becerilerini içeren infodemi okuryazarlığının, salgın hastalıklardan korunmaya dair bilgiye erişememe ve/veya anlayamama nedeniyle kaynaklanabilecek korku, kaygı ve panik durumunu bertaraf etmede yol gösterici olabileceği; bilgi ve bilim okuryazarlığı yeterliliğini kapsaması dolayısıyla bireylerin doğru bilgiyi elde edememesi sonucu oluşabilecek panik durumlarını yatıştırmasına yardım edebileceği; medyanın, içerdiği yanlış bilgi sebebiyle neden olduğu kaygı düzeyi artışını kontrol etmeyi kolaylaştırabileceği ve bilgilerin

doğrulanmasına dair becerileri içermesi dolayısıyla edinilen bilgilerin teyit edilmesi suretiyle kaygı ile baş etmeye dolaylı yoldan destek sunabileceği ortaya konulmuştur.

İnfodemi okuryazarlığının bireysel ve sosyal rezilyansın geliştirilmesine sunabileceği katkı, çalışmada tartışılan ana konulardandır. Bireylerin, afetler ve salgınlar gibi stresli olaylar sırasında yeterli düzeyde rezilyans becerileri ile donatılmadıklarında, olumsuz zihinsel ve psikolojik sonuçlara maruz kalma olasılıklarının yükselebileceği bilinmektedir (Jeamjitvibool vd., 2022; Labrague, 2021). Sağlıkla ilgili insani konularda bilgi paylaşımının artırılması ve bilimsel bulguların sunulması ise salgın süreçlerinde rezilyans oluşturmak adına önemlidir (Djalante vd., 2020; Wang vd., 2020). Paylaşılan bilgilerin doğru şekilde alınabilmesi de rezilyansın oluşabilmesi için gereklidir. Bu çalışma ile bireyleri doğru bilgiye yönlendirecek sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgi ve bilim okuryazarlığı becerilerini içeren infodemi okuryazarlığı kapasitesinin geliştirilmesinin, rezilyansın geliştirilmesini sağlayabileceği görüşü benimsenmiş ve açıklanmıştır.

Salgın süreçlerinde bireylerin sağlık bilgilerini doğru bir şekilde kavraması ve yanlış bilgileri dikkate almaması önemlidir. Bu sürece infodemi eşlik ettiğinde, bireylerin geçerli ve güvenilir bilgilere erişmesi ve buna dayalı kararlar alması zorlaşmaktadır. Dijital okuryazarlık, bilgi/bilim okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı becerilerini içeren kapsamlı bir infodemi okuryazarlığı yeterliliği, yanlış bilgilerin ayırt edilebilmesini ve yanlış içeriklerin gerektiğinde şikâyet edilmesini sağlaması yönünden önemli bir katkı sunarak mezenformasyon, dezenformasyon ve komplo teorileri ile mücadelede yararlı olabilir. Böylelikle salgın sürecinde bilgi düzensizliklerinin olumsuz etkisini azaltarak salgın iletişimi kapsamında iletilen hayati bilgilerin alınma düzeyini artırmaya yardımcı olabilir.

Güvenilir bilgi kaynaklarına erişim sağlayabilmek, salgın hastalığın yayılımının önlenmesini ve halkın sağlığı teşvik edici kararlara katılmasını sağlamak adına kritiktir (Bak vd., 2022; Bin Naeem & Kamel Boulos, 2021). Fakat infodemi, salgınlarda bilgiye sınırsız erişimin nasıl kafa karışıklığa yol açabileceğini ve davranışları nasıl olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermiştir (Briand vd., 2021). Güvenilir olmayan kaynaklar aracılığıyla yayılan dezenformasyon, bu süreci daha da kötüleştirmiştir. Bundan dolayı bilgiye erişmek için medya araçlarının doğru bir şekilde kullanılabilmesi, hangi bilgi kaynaklarının güvenilir içerik sağladığının tespit edilebilmesi ve erişilen bilgilerin eleştirel olarak değerlendirilebilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada bu çalışmada, infodemi okuryazarlığının, bilinçli medya kullanımını teşvik ederek çözüm sunan bütüncül bir yaklaşım olacağı öne sürülmüş ve gerekçeleri açıklanmıştır.

Elde edilen bilgilere karşı eleştirel yaklaşmak ve bu bilgileri doğrulamaya yönelik bir alışkanlık edinmek, yanlış bilgilerin zarar verme potansiyelini düşürecek bireysel beceri ve yaklaşımlar arasında öne çıkmaktadır. İnfodemi okuryazarlığının kapsamında yer alan bu yaklaşım ile özellikle büyük miktarda bilginin hızla yayıldığı

bir durumda bireylerin güvenilir sağlık önerilerini bulması kolaylaşacaktır. Bu çalışmada savunulan görüşe göre infodemi okuryazarlığı sayesinde bilgilerin doğrulanmasına yönelik eğilim artabilir, karşılaşılan içeriklerin geçerliliği değerlendirilebilir ve bilinçli bilgi paylaşımı desteklenebilir.

Salgınlar, damgalamaya ve ayrımcılığa yol açabilen sıkıntılı süreçlerdir. Çeşitli söylemler ve komplo teorileri ile düşük okuryazarlık yeterliliği, damgalama ve ayrımcılığa neden olan ana etmenler arasındadır. Infodeminin de damgalamayı artırdığı bilinmektedir (Feinberg vd., 2021; Fujii vd., 2022; Gronholm vd., 2021; Patel vd., 2020). Infodemi okuryazarlığı, salgın hastalığın mahiyeti hakkında bireylerin daha kapsamlı bir kavrayışa sahip olmasına yardımcı olarak, yanlış bilgi farkındalığı oluşturarak ve bilgilerin doğrulanmasını teşvik ederek eksik ve yanlış bilgilenme nedeniyle artacak damgalama ve ayrımcılığı azaltmada etkili olabilir.

Infodemi okuryazarlığının öngörülen esas öneminin salgınlara hazırlık ve müdahale süreçlerinde belirginleşeceğini belirtmek gerekir. Infodemi okuryazarlığına dair elde edilen becerilerin etkisi teknik olarak bir infodemi durumunda anlaşılabilir olsa da bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen tartışma ile infodemi okuryazarlığına yönelik elde edilen kazanımların, infodemiye karşı bireylere direnç kazandırmada önemli olduğu rahatlıkla öngörülebilir.

Bu çalışma, infodemi okuryazarlığının, bu çağ toplumlarında yoğun olarak üretilip tüketilen ve sayısız araçla yayılan bilginin, özellikle salgın süreçlerinde tehdit oluşturmasının önüne geçebilecek bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada ilk defa kapsamlı olarak tartışılan infodemi okuryazarlığı, infodemi mücadelesinin en temel başlangıç noktası ve günümüzün dijital dünyasında en temel becerilerden biri olarak kabul edilmeli ve toplumları infodemi karşısında güçlendirmek için önemli bir araç olarak kullanılmalıdır. Bu sayede bireyler çevrimiçi ve çevrimdışı kaynaklardan gelecek şüpheli bilgileri her koşulda doğrulayabilecek yeterliliğe sahip olacak, yaşamları boyunca dezenformasyona karşı bağımsızlık sağlayacak ve bilinçli kararlar almalarına yardımcı olacak değerli bir kazanıma sahip olacaklardır.

Infodeminin yayılmasını önlemenin nesnel zorluğu nedeniyle, infodemi okuryazarlığının güçlendirilmesi, ileri tarihli müdahaleler için bir odak noktası teşkil edebilir. Gelecekteki infodemilere hazırlanırken infodemi okuryazarlığını kapsam dahiline almak, aynı zamanda onun proaktif eylemlere dahil edilmesini sağlamak, infodeminin neden olacağı hasarların minimum düzeyde tutulabilmesini mümkün kılmak adına önemlidir. Bu nedenle infodemi okuryazarlığı yeterliliğini topluma kazandırmak, önemli ve değerli bir yaklaşım olarak öne çıkacak ve yayılacaktır.

Akademik ve yetkililerin dikkatine sunulan bu çalışma, infodemi okuryazarlığını geliştirmeye yönelik stratejilerin, salgın ve salgın iletişimi yönetiminin ayrılmaz bir parçası olarak bireylerin ve toplulukların güçlendirilmesi noktasında, ilgili politikalara muhakkak dahil edilmesini önerir. Bu politikalar dahilinde özellikle daha fazla risk altında bulunan savunmasız gruplara infodemi

okuryazarlığı eğitimlerinin verilmesi, mevcut eşitsizliklerden kaynaklanacak olumsuz durumların giderilmesine yönelik katkı sağlayabilir. Bu amaçla infodemi okuryazarlığının önemi tekrar vurgulanmalıdır.

Infodemi her kesimden insanı farklı düzeylerde de olsa etkileyebilmektedir. Bu nedenle infodemi okuryazarlığına dair beceriler, her yaş grubundan bireyler için önem teşkil etmekte ve yaşam boyu geliştirilebilir özellikler taşımaktadır. Bu doğrultuda koruyucu ve önleyici toplum sağlığı politikalarının önemli bir parçasını teşkil etmesi önerilir.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: İlk yazarın katkı oranı %60, ikinci yazarın katkı oranı %40'tır. Yazarlar bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Katkı: Yazarlar bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayımlanması için herhangi bir finansman sağlanmadığını belirtmektedir.

KAYNAKÇA

Abraham, T. (2009). Risk and outbreak communication: Lesson from alternative paradigms. *Bull World Health Organ*, 87, 604-607. <https://doi.org/10.2471/BLT.08.058149>.

Abraham, T. (2011). Lesson from the pandemic: The need for new tools for risk and outbreak communication. *Emerging Health Journal*, 4 (1), <https://doi.org/10.3402/ehj.v4i0.7160>.

Adıyaman, F. (2022). Hakikat ötesi çağda profesyonel bilgi doğrulayıcılığı kimliği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (3), 1312-1328. <https://doi.org/10.21547/jss.1059384>.

Akyüz, S.S., Gülnar, B., & Kazaz, M. (2021). Yeni medyada haber güvenilirliği sorunu: Üniversite öğrencilerinin sahte/yalan haberlere yönelik doğrulama reflexleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17 (36), 2816-2840. <https://doi.org/10.26466/opus.838464>.

Anwar, A., Malik, M., Raees, V., & Anwar, A. (2020). Role of mass media and public health communications in the COVID-19 pandemic. *Cureus*, 12 (9), <https://doi.org/10.7759/cureus.10453>.

Ayani, N., Matsuoka, T., Yamano, S., & Narumoto, J. (2021). Depression relapse during long-term remission due to media-amplified fear during the COVID-19 pandemic. *Case Reports in Psychiatry*, 2021, 5682611. <https://doi.org/10.1155/2021/5682611>.

Bagcchi, S. (2020). Stigma during the COVID-19 pandemic. *The Lancet Infectious Diseases*, 20 (7), 782. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30498-9](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30498-9).

Baines, D., & Elliot, R. J. R. (2020). Defining misinformation, disinformation and malinformation: An urgent need for clarity during the Covid-19 infodemic. *Discussion Papers*, 20 (6).

Bak, C.K., Krammer, J.Ø., Dadaczynski, K., Orkan, O., von Seelen, J., Prinds, C., Søbjerger, L.M., & Klakk, H. (2022). Digital health literacy and information-seeking behavior among university college students during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study from denmark. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (6). <https://doi.org/10.3390/ijerph19063676>.

Bas-Sarmiento, P., Lamas-Toranzo, M.J., Fernandez-Gutiérrez, M., & Pza-Méndez, M. (2022). Health literacy, misinformation, self-perceived risk and fear, and preventive measures related to COVID-19 in spanish university students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (22). <https://doi.org/10.3390/ijerph192215370>.

Başterzi, A.D., Cesur, E., Rengün Güvenç, H., Taşdelen, R., & Yılmaz, T. (2020). Covid-19 ve damgalanma. *TTB COVID-19 Pandemisi 6. Ay Değerlendirme Raporu*. <https://www.ttb.org.tr/745yi8s>, (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

Bhanot, D., Singh, T., Verma, S.K., & Sharad, S. (2020). Stigma and discrimination during COVID-19 pandemic. *Frontiers in Public Health*, 8: 577018. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.577018>.

Bheekhun, Z., Lee, G., & Camporesi, S. (2021). Challenges of an 'infodemic': Separating fact from fiction in a pandemic. *International Emergency Nursing*, 57. <https://doi.org/10.1016/j.ienej.2021.101029>.

Biasio, L.R., Bonaccorsi, G., Lorini, C., & Pecorelli, S. (2021). Assessing COVID-19 vaccine literacy: A preliminary online survey. *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 17 (5), 1304-1312. <https://doi.org/10.1080/21645515.2020.1829315>.

Bin Naem, S., & Kamel Boulos, M.N. (2021). COVID-19 Misinformation online and health literacy: A brief overview. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 8091. <https://doi.org/10.3390/ijerph18158091>.

Brandtzaeg, P.B., Lüders, M., Spangenberg, J., Rath-Wiggins, L., & Følstad, A. (2016). Emerging journalistic verification practices concerning social media. *Journalism Practice*, 10 (3), 323-342. <https://doi.org/10.1080/17512786.2015.1020331>.

Briand, S.C., Cinell, M., Nguyen, T., Lewis, R., Prybylski, Valensise, C.M., Colizza, V., Tozzi, A.E., Perra, N., Baronchelli, A., Tizzoni, M., Zollo, F., Scala, A., Purnat, T., Czerniak, C., Kucharski, A.J., Zhou, A.T.L., & Quattrocioni, W. (2021). Infodemics: A new challenge for public health. *Cell*, 184 (25), 6010-6014. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2021.10.031>.

Broucke, S.V. (2020). Why health promotion matters to the COVID-19 pandemic, and vice versa. *Health Promotion International*, 35 (2), 181-186. <https://doi.org/10.1093/heapro/daaa042>.

Brug, J., Aro, A.R., Oenema, A., Zwart, O., Richardus, J.H., & Bishop, G.D. (2004). SARS risk perception, knowledge, precautions, and information sources, the netherlands. *Emerging Infectious Diseases*, 10 (8), 1486-1489. <https://doi.org/doi.org/10.3201/eid1008.040283>.

Centers for Disease Control and Prevention (2018). *CERC: Crisis + emergency risk communication – messages and audiences*. [https://emergency.cdc.gov/cerc/ppt/CERC Messages and Audiences.pdf](https://emergency.cdc.gov/cerc/ppt/CERC_Messages_and_Audiences.pdf), (Erişim Tarihi: 20.03.2023).

Chen, S.C., Huy, L.D., Lin, C.Y., Lai, C.F., Nguyen, N.T.H., Hoang, N.Y., Nguyen, T.T.P., Loan T.D., Truong, N.L.T., Phan, T.N., & Duong, T.V. (2022). Association of digital health literacy with future anxiety as mediated by information satisfaction and fear of COVID-19: A pathway analysis among taiwanese students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 15617. <https://doi.org/10.3390/ijerph192315617>.

Cheng, C., Lau, Y.C., & Luk, J.W. (2020). Social capital–accrual, escape-from-self, and time-displacement effects of internet use during the COVID-19 stay-at-home period: Prospective, quantitative survey study. *Journal of Medical Internet Research*, 22 (12). <https://doi.org/10.2196/22740>.

Cheng, J.W., & Nishikawa, M. (2022). Effects of health literacy in the fight against the COVID-19 infodemic: The case of japan. *Health Communication*, 37 (12), 1520-1533. <https://doi.org/10.1080/10410236.2022.2065745>.

Chong, Y.Y., Cheng, H.Y., Chan, H.Y.L., Chien, W.T., & Wong, S.Y.S. (2020). COVID-19 pandemic, infodemic and the role of eHealth literacy. *International Journal of Nursing Studies*, 108 (2020). <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2020.103644>.

Chopra, K.K., & Arora, V. (2020). Covid-19 and social stigma: Role of scientific community. *Indian Journal of Tuberculosis*. 67 (3), 284-285. <https://doi.org/10.1016/j.ijtb.2020.07.012>.

Choukou, M.A., Sanchez-Ramirez, D.C., Pol, M., Uddin, M., Monnin, C., & Syed-Abdul, S. (2022). COVID-19 infodemic and digital health literacy in vulnerable populations: A scoping review. *Digital Health*, 8 (Jan-Dec 2022). <https://doi.org/10.1177/20552076221076927>.

Coates, E.A., Waisbord, S., Awale, J., Solomon, R., & Dey, R. (2013). Successful polio eradication in Uttar Pradesh, India: The pivotal contribution of the social mobilization network, an NGO/UNICEF collaboration.

<https://www.comminit.com/global/content/successful-polio-eradication-uttar-pradesh-india-pivotal-contribution-social-mobilizatio> (Erişim Tarihi: 04.09.2024).

Corbin, J.H., Oyene, U.E., Manoncourt, E., Onya, H., Kwamboka, M., Amuyunzu-Nyamongo, M., Sørensen, K., Mweemba, O., Barry, M.M., Munodawafa, D., Bayugo, Y.V., Huda, Q., Moran, T., Omoleke, S.A., Spencer-Walters, D., & Broucke, S.V. (2021). A health promotion approach to emergency management: Effective community engagement strategies from five cases. *Health Promotion International*, 36. <https://doi.org/10.1093/heapro/daab152>.

Croucher, S.M., Nguyen, T., & Rahmani, D. (2020). Prejudice toward asian americans in the COVID-19 pandemic: The effects of social media use in the united states. *Frontiers in Communication*, 5. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2020.00039>.

Çağlayan, S. (2023). *İnfodemi okuryazarlığının salgın iletişimi yönetimindeki rolü: İnfodemi okuryazarlığı ölçek geliştirme çalışması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Çömlekçi, M.F. (2019). Sosyal medyada dezenformasyon ve haber doğrulama platformlarının pratikleri. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7 (3), 1549 – 1563. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.583825>.

Çömlekçi, M.F. & Bozkanat, E. (2021). İnfodemide dijital ortamda sağlık bilgisi edinme ve teyit davranışları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41 (1), 103-125. <https://doi.org/10.26650/SJ.2021.41.1.0024>.

Dadaczynski, K., Okan, O., Messer, M., Leung, A.Y.M., Rosário, R., Darlington, E., & Rathmann, K. (2021). Digital health literacy and web-based information-seeking behaviors of university students in germany during the COVID-19 pandemic: Cross-sectional survey study. *Journal of Medical Internet Research*, 23 (1). <https://doi.org/10.2196/24097>.

Dash, S., Parray, A.A., Freitas, L.D., Mithu, I.H., Rahman, M., Ramasamy, A., & Kumar Pandya, A. (2021). Combating the COVID-19 infodemic: A three-level approach for low and middle-income countries. *BMJ Global Health*, 6. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2020-004671>.

De Coninck, D., Frissen, T., Matthijs, K., d'Haenens, L., Lits, G., Champagne-Poirier, O., Carignan, M., David, M.D., Pignard-Cheynel, N., Salerno, S., & Génereux, M. (2021). Beliefs in conspiracy theories and misinformation about COVID-19: comparative perspectives on the role of anxiety, depression and exposure to and trust in information sources. *Frontiers in Psychology*, 12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.646394>.

De Gani, S.M., Berger, F.M.P., Guggiari, E., & Jaks, R. (2022). Relation of corona-specific health literacy to use of and trust in information sources during the

COVID-19 pandemic. *BMC Public Health*, 22 (1), 42. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-12271-w>.

de Guzman, A.B., de Castro, B.V., Laguilles-Villafuerte, S., Clemente-Faustino, J.A., Serrano, J.O., & Angcahan, D.Z. (2022). Portrait of filipino healthcare workers' discrimination experiences during the early part of the COVID-19 pandemic. *Journal of Medical Imaging and Radiation Science*, 53 (3), 396-403. <https://doi.org/10.1016/j.jmir.2022.06.001>.

Della Salda, A., Musa, R., Mereu, A., Sardu, C., & Contu, P. (2022). Literacy in the time of coronavirus: An italian perspective: value of literacy in the context of a pandemic. *Ann IG*, 34 (2), 109-121. <https://doi.org/10.7416/ai.2022.2473>.

Devakumar, D., Shannon, G., Bhopal, S.S., & Abubakar, I. (2020). Racism and discrimination in COVID-19 responses. *Lancet*, 395 (10231). [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30792-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30792-3).

Djalante, R., Shaw, R., & DeWit, A. (2020). Building resilience against biological hazards and pandemics: COVID-19 and its implications for the sendai framework. *Progress in Disaster Science*, 6. <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2020.100080>.

Douglas, K.M. (2021). Are conspiracy theories harmless?. *The Spanish Journal of Psychology*, 24. <https://doi.org/10.1017/SJP.2021.10>.

Dow, B.J., Johnson, A.L., Wang, C.S., Whitson, J., & Menon, T. (2021). The COVID-19 pandemic and the search for structure: Social media and conspiracy theories. *Social and Personality Psychology Compass*, 15 (9). <https://doi.org/10.1111/spc3.12636>.

Drazich, B.F., Nyikadzino, Y., & Gleason, K.T. (2021). A program to improve digital access and literacy among community stakeholders: Cohort study. *JMIR Formative Research*, 5 (11). <https://doi.org/10.2196/30605>.

Druss, B.G. (2020). Addressing the COVID-19 pandemic in populations with serious mental illness. *JAMA Psychiatry*, 77 (9), 891-892. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.0894>.

Duplaga, M. (2022) The roles of health and e-health literacy, conspiracy beliefs and political sympathy in the adherence to preventive measures recommended during the pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (14), 8346. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148346>.

Dutta, B., Peng, M.H., Chen, C.C., & Sun, S.L. (2022). Role of infodemics on social media in the development of people's readiness to follow COVID-19 preventive measures. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (3). <https://doi.org/10.3390/ijerph19031347>.

Dünya Sağlık Örgütü (2009). *Intercountry meeting on outbreak communication: The goal, strategies, controversies, evidence and experience, amman, jordan*, (March 2007/WHO-EM/CSR/024/E) https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/115987/who_em_csr_024_e_en.pdf?sequence=1, (Erişim Tarihi: 23.02.2022).

Dünya Sağlık Örgütü (2020a). *Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation*. <https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation>, (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

Dünya Sağlık Örgütü (2020b), *Call for action: Managing the infodemic*. <https://www.who.int/news/item/11-12-2020-call-for-action-managing-the-infodemic>, (Erişim Tarihi: 06.07.2021).

Dünya Sağlık Örgütü (2020c). *Let's flatten the infodemic curve*. <https://www.who.int/news-room/spotlight/let-s-flatten-the-infodemic-curve>, (Erişim Tarihi: 06.07.2021).

Dünya Sağlık Örgütü (2020d). *Infodemic management*. <https://www.who.int/teams/risk-communication/infodemic-management>, ((Erişim Tarihi: 15.07.2021).

Dünya Sağlık Örgütü (2020e). *Infodemic*. 7 Temmuz 2021 tarihinde https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1, (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

Dünya Sağlık Örgütü (2020f). *Subject in focus: Providing timely and accurate information to dispel the infodemic*. (Coronavirus Disease 2019 (Covid-19) Situation Report – 86). https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200415-sitrep-86-covid-19.pdf?sfvrsn=c615ea20_6. (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

Dünya Sağlık Örgütü (2020g). *An ad hoc WHO technical consultation managing the COVID-19 infodemic: Call for action, Geneva*. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/334287/9789240010314-eng.pdf?sequence=1>, (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

Dünya Sağlık Örgütü (2021). *WHO public health research agenda for managing infodemics*. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/339192>, (Erişim Tarihi: 06.07.2021).

Ertem, M. (2020). Covid-19 pandemisi ve sosyal damgalama. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5 (2), s.135-138.

European Centre For Disease Prevention And Control (t.y.). Risk and outbreak communication. <https://www.ecdc.europa.eu/en/health-communication/risk-communication>, (19.02.2023).

Fan, C.A., Hara-Hubbard, K.K., Barrington, W.E., & Baquero, B. (2022). The experience of hate incidents across racial and ethnic groups during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Public Health*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.982029>.

Feinberg, I.Z., Owen-Smith, A., O'Connor, M.H., Ogrodnick, M.M., Rothenberg, R., & Eriksen, M. (2021). Strengthening culturally competent health communication. *Health Security*, 19 (S1), S41-S49. <https://doi.org/10.1089/hs.2021.0048>.

Feinberg, I., Scott, J.Y., Holland, D.P., Lyn, R., Scott, L.C., Maloney, K.M., & Rothenberg, R. (2022). The relationship between health literacy and COVID-19 vaccination prevalence during a rapidly evolving pandemic and infodemic. *Vaccines*, 10. <https://doi.org/10.3390/vaccines10121989>.

Ferraz, S. (2023). *Risk communication and community engagement on for health emergencies: Pratical aspects*. <https://www.paho.org/en/documents/risk-communication-and-community-engagement-health-emergencies-practical-aspects-0>. (Erişim Tarihi: 25.02.2023).

Ferreira, S., Campos, C., Marinho, B., Rocha, S., Fonseca-Pedrero, E., & Rocha, N.B. (2021). What drives beliefs in COVID-19 conspiracy theories? The role of psychotic-like experiences and confinement-related factors. *Social Science & Medicine*, 292. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114611>.

Friedman, D.B., Rose, I.D., & Koskan, A. (2011). Pilot assessment of an experiential disaster communication curriculum. *Disaster Prevention and Management*, 20 (3), 238-250. <https://doi.org/10.1108/09653561111141691>.

Fujii, D., Fujimura, M.S., Ong, K.I.C., & Jimba, M. (2022). Cutting the chain of discrimination during COVID-19 pandemic by health literacy. *JMA Journal*, 5 (4), 535-538. <https://doi.org/10.31662/jmaj.2022-0073>.

Gala, B., Islam, A., Gamage, R., & Kumar Agarwal, N. (2022). Health information crisis during COVID-19 in the south asian region: Challenges, experiences, resilience, and collaborative efforts. *Proceeding of the Association for Information Science and Technology*, 59 (1), 570-574. <https://doi.org/10.1002/pr2.629>.

Gangireddy, R., Chakraborty, S., Pakenham-Wals, N., Nagarajan, B., Krishan, P., McGuire, R., Vaghela, G., & Sriharan, A. (2022). Themes surrounding COVID-19 and its infodemic: Qualitative analysis of the COVID-19 discussion on the multidisciplinary helathcare information for all health forum. *JMIR Infodemiology*, 2 (1), e30167. <https://doi.org/10.2196/30167>.

Gao, J., Zheng, P., Jia, Y., Chen, H., Mao, Y., Chen, S., Wang, Y., Fu, H., & Dai, J. (2020). Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak. *PLOS One*, 15 (4), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231924>.

Gao, Z. (2022). Sinophobia during the Covid-19 pandemic: Identity, belonging, and international politics. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 56 (2), 472-490. <https://doi.org/10.1007/s12124-021-09659-z>.

Geçer, E. (2020), Salgın hastalıklar, kültürel psikoloji ve politika: Yerel bir yaklaşım. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29 (3), 550-567. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.750289>.

Goffman, E. (1986). *Stigma: Notes on the management of spoiled Identity*. London: Simon & Schuster.

Gölbaşı, S.D., & Metintaş, S. (2020). COVID-19 pandemisi ve infodemi. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 2020 (COVID-19 Özel Sayısı), 126-137. <https://doi.org/10.35232/estudamhsd.797508>.

Gronholm, P.C., Nosé, M., van Brakel, W.H., Eaton, J., Ebenso, B., Fiekert, K., Milenova, M., Sunkel, C., Barbui, C., & Thornicroft, G. (2021). Reducing stigma and discrimination associated with COVID-19: Early stage pandemic rapid review and practical recommendations. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 30. <https://doi.org/10.1017/S2045796021000056>.

Gu, C., & Feng, Y. (2022). Influence of public engagement with science on scientific information literacy during the COVID-19 pandemic: Empirical evidence from collage students in china. *Science & Education*, 31 (619), 619-633. <https://doi.org/10.1007/s11191-021-00261-8>.

Habermas, J. (2019). *İletişimsel eylem kuramı*. (Çev. M. Tüzel). İstanbul: Alfa.

Hassankhani, M., Alidadi, M., Sharifi, A., & Azhdari, A. (2021). Smart city and crisis management: Lessons for the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (15). <https://doi.org/10.3390/ijerph18157736>.

Heath, C., Sommerfield, A., & von Ungern-Sternberg, B. S. (2020). Resilience strategies to manage psychological distress among healthcare workers during the COVID-19 pandemic: A narrative review. *Anaesthesia*, 75, 1364-1371. <https://doi.org/10.1111/anae.15180>.

Herrman, H., Stewart, D.E., Yuen, T., Diaz-Granadoz, N., Berger, E., & Jackson, B. (2011). What is resilience? *La Revue Canadienne de Psychiatrie*, 56 (5), 258-265. <https://doi.org/10.1177/070674371105600504>.

Himmelboim, I., Xiao, X., Lee, D.K.L., Wang, M.Y., & Borah, P. (2019). A social networks approach to understanding vaccine conversation on twitter: Network clusters, sentiment, and certainty in HPV social networks. *Health Communication*, 35 (5), 607-615. <https://doi.org/10.1080/10410236.2019.1573446>.

Ho, C.S., Cornelia, Y.C., & Roger C.H. (2020). Mental health strategies to combat the psychological impact of COVID-19 beyond paranoia and panic. *Annals of the Academy of Medicine*, 49 (1), 1-3. <https://doi.org/10.47102/annals-acadmedsg.202043>.

Hong, I., Rutherford, A., & Cebrian, M. (2021). Social mobilization and polarization can create volatility in COVID-19 pandemic control. *Applied Network Science*, 6 (1). <https://doi.org/10.1007/s41109-021-00356-9>.

Huang, Q., Lei, S., & Ni, B. (2022). Perceived information overload and unverified information sharing on wechat amid the COVID-19 pandemic: A moderated mediation model of anxiety and perceived herd. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.837820>.

Humprecht, E., Esser, F., & Aeist, P.W. (2020). Resilience to online disinformation: A framework for cross-national comparative research. *The International Journal of Press/Politics*, 25 (3). <https://doi.org/10.1177/1940161219900126>.

Inoue, M., Shimoura, K., Nagai-Tanima, M., & Aoyama, T. (2022). The relationship between information sources, health literacy, and COVID-19 knowledge in the COVID-19 infodemic: Cross-sectional online study in japan. *Journal of Medical Internet Research*, 24 (7), e38332. <https://doi.org/10.2196/38332>.

Ishikawa, H., & Kiuchi, T. (2010). Health literacy and health communication. *BioPsychosocial Medicine*, 4 (18). <https://doi.org/10.1186/1751-0759-4-18>.

Islam, S., Sarkar, T., Khan, A.H., Kamal, A.M., Hasan, S.M.M., Kabir, A., Yeasmin, D., Islam, M.A., Chowdhury, K.I.A., Anwar, K.Z., Chughtai, A.A., & Seale, H. (2020). COVID-19-related infodemic and its impact on public health: A global social media analysis. *American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103 (4), 1621-1629. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0812>.

Infodemi Eğitimi (t.y.). Malenformasyon. <http://infodemiegitimi.org/infodemi-sozlugu>. (Erişim Tarihi: 19.10.2022).

Jackson, D., Firtko, A., & Edenborough, M. (2007). Personel resilience as a strategy for surviving and thriving in the face of workplace adversity: A literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 60 (1), 1-9. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04412.x>.

Jeamjitvibool, T., Duangchan, C., Mousa, A., & Mahikul, W. (2022). The association between resilience and psychological distress during the COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (22), <https://doi.org/10.3390/ijerph192214854>.

Jiang, T., Zhou, X., Lin, L., Pan, Y., Zhong, Y., Wang, X., & Zhu, H. (2021). COVID-19-related stigma and its influencing factors: A nationwide cross-sectional study during the early stage of the pandemic in china. *BMJ Open*, 11 (8). <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-048983>.

Kalisch, R., Baker, D.G., Basten, U., Boks, M.P., Bonanno, G.A., Brummelman, E., Chmitorz, A., Fernández, G., Fiebach, C., Galatzer-Levy, I., Geuze, E., Groppa, S., Helmreich, I., Hendler, T., Hermans, E.J., Jovanovic, T., Kubiak, T., Lieb, K., Lutz, B., Müller, M., Murray, R.J., Nievergelt, C.M., Reif, A., Roelofs, K., Rutten, B.P.F., Sander, D., Schick, A., Tüscher, O., Diest, I.V., van Harmelen, A.L., Veer, I.M., Vermetten, E., Vinkers, C., Wager, T.D., Walter, H., Wessa, M., Wibral, M., & Kleim, B. (2017). The resilience framework as a strategy to combat stress-related disorders. *Nature Human Behaviour*, 1, 784–790. <https://doi.org/10.1038/s41562-017-0200-8>.

Karabela, Ş.N., Coşkun, F., & Hoşgör, H. (2021). Investigation of the relationship between perceived causes of COVID-19, attitudes towards vaccine and level of trust in information sources from the perspective of infodemic: The case of turkey. *BMC Public Health*, 21 (1),1195. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11262-1>.

Kesgin, Y., & Ünlü, D.G. (2021). COVID-19 aşısı ve yalan haber: Aşılama öncesinde bireylerin yalan haber içeriklerini fark etme, takip etme ve teyit etme eğilimlerinin belirlenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 35, 32-55. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.914875>.

Kim, K.S., Sin, S.C.J., & Tsai, T. (2014). Individual differences in social media us efor information seeking. *The Journal of Academic Librarianship*, 40 (2), 171-178. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2014.03.001>.

Kim, S., & Kim, S. (2020). Searching for general model of conspiracy theories and its implication for public health policy: Analysis of the impacts of political, psychological, structural factors on conspiracy beliefs about the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (1), 266. <https://doi.org/10.3390/ijerph18010266>.

Kiraz, E. (2020). Sosyal medyada sahte haberlerin yayılmasında kullanıcı faktörü. *İNİF E-Dergi*, 5 (1), 9-24.

Koomson, I., Okumu, M., & Ansong, D. (2022). Introducing the disease outbreak resilience index (DORI) using the demographic and health surveys data from sub-saharan africa. *Social Indicators Research*, 162 (3), 1149-1175. <https://doi.org/10.1007/s11205-022-02881-1>.

Kuźelewska, E., & Tomaszuk, M. (2022). Rise of conspiracy theories in the pandemic times. *International Journal for the Semiotics of Law*, 35 (6), 2373-2389. <https://doi.org/10.1007/s11196-022-09910-9>.

Kyabaggu, R., Marshall, D., Ebuwei, P., & Ikenyei, U. (2022). Health literacy, equity, and communication in the COVID-19 era of misinformation: Emergence of health information professionals in infodemic management. *JMIR Infodemiology*, 2 (1), e35014. <https://doi.org/10.2196/35014>.

Labrague, L.J. (2021). Psychological resilience, coping behaviours and social support among health care workers during the COVID-19 pandemic: A systematic review of quantitative studies. *Journal of Nursing Management*, 29 (7), 1893-1905. <https://doi.org/10.1111/jonm.13336>.

Lacsa, J.E.M. (2022). COVID-19 infodemic: The role of social media and other digital platforms. *Journal of Public Health*, 44 (2). <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdab247>.

Landrum, A.R., & Olshansky, A. (2019). The role of conspiracy mentality in denial of science and susceptibility to viral deception about science. *Politics and the Life Science*, 38 (2), 193-209. <https://doi.org/10.1017/pls.2019.9>.

Lee, Y.H., Liu, Z., Fatori, D., Bauermeister, J.R., Luh, R.A., Clark, C.R., Bauermeister, S., Brunoni, A.R., & Smoller, J.W. (2022). Association of everyday discrimination with depressive symptoms and suicidal ideation during the COVID-19 pandemic in the all of us research program. *JAMA Psychiatry*, 79 (9), 898-906. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2022.1973>.

Leigh, J.P., Moss, S.J., Tiifu, F., FitzGerald, E., Brundin-Mathers, R., Dodds, A., Brar, A., Moira de Grood, C., Stelfox, H.T., Fiest, K.M., & Ng-Kamstra, J. (2022). Lived experiences of asian Canadians encountering discrimination during the COVID-19 pandemic: A qualitative interview study. *CMAJ Open*, 10 (2), E539-E545. <https://doi.org/10.9778/cmajo.20220019>.

Levaot, Y., Greene, T., & Palgi, Y. (2022). The associations between media use, peritraumatic distress, anxiety and resilience during the COVID-19 pandemic. *Journal of Psychiatric Research*, 145, 334-338. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2020.11.018>.

Levin-Zamir, D., Sorensen, K., Su, T.T., Sentell, T., Rowlands, G., Messer, M., Pleasant, A., Nunes, L.S., Lev-Ari, S., & Okan, O. (2021). Health promotion preparedness for health crises- a 'must' or 'nice to have'? Case studies and global lessons learned from the COVID-19 pandemic. *Global Health Promotion*, 28 (2). <https://doi.org/10.1177/1757975921998639>.

Li, P., Chen, B., Deveaux, G., Luo, Y., Tao, W., Wen, L.W.J., & Zheng, Y. (2022). Cross-verification of COVID-19 information obtained from unofficial social media accounts and associated changes in health behaviors: Web-based questionnaire study among Chinese netizens. *JMIR Public Health Surveillance*, 8 (5). <https://doi.org/10.2196/33577>.

Liu, T., & Xiao, X. (2021). A framework of AI-based approaches to improving eHealth literacy and combating infodemic. *Frontiers in Public Health*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.755808>.

Lo Moro, G., Scaioli, G., Bert, F., Zacchero, A.L., Minutiello, E., & Siliquini, R. (2022). Exploring the relationship between COVID-19 vaccine refusal and belief in fake news and conspiracy theories: A nationwide cross-sectional study in Italy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (15):9350. <https://doi.org/10.3390/ijerph19159350>.

Magarini, F.M., Pinelli, M., Sinisi, A., Ferrari, S., Fazio, G.L.D., & Galeazzi, G.M. (2021). Irrational beliefs about COVID-19: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (19). <https://doi.org/10.3390/ijerph18199839>.

Mani, N.S., Ottosen, T., Fratta, M., & Yu, F. (2021). A health literacy analysis of the consumer-oriented COVID-19 information produced by ten state health departments. *Journal of Medical Library Association*, 109 (3), 422-431. <https://doi.org/10.5195/jmla.2021.1165>.

Marecos, J., Shattock, E., Bartlett, O., Goiana-da-Silva, F., Maheswaran, H., Ashrafian, H., & Darzi, A. (2023). Health misinformation and freedom of expression: Considerations for policymakers. *Health Economics, Policy and Law*, 18 (2), 204-217. <https://doi.org/10.1017/S1744133122000263>.

Massaro, E., Ganin, A., Perra, N., Linkov, I., & Vespignani, A. (2018). Resilience management during large-scale epidemic outbreaks. *Scientific Reports*, 8 (1). <https://doi.org/10.1038/s41598-018-19706-2>.

McCaffery, K.J., Dood, R.H., Cvejic, E., Ayre, J., Batcup, C., Isautier, J.M.J., Copp, T., Bonner, C., Pickles, K., Nickel, B., Dakin, T., Cornell, S., & Wolf, M.S. (2020). Health literacy and disparities in COVID-19-related knowledge, attitudes, beliefs and behaviours in Australia. *Public Health Research and Practice*, 30 (4). <https://doi.org/10.17061/phrp30342012>.

Melendez, P. (2020). Stabbing of Asian-American 2-year-old and her family was a virus-fueled hate crime: Feds. *The Daily Beast*. <https://www.thedailybeast.com/stabbing-of-asian-american-2-year-old-and-her-family-was-a-coronavirus-fueled-hate-crime-feds-say>, (Erişim Tarihi: 08.09.2024).

Merriam-Webster (2020). *Words we're watching: Infodemic*. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/words-were-watching-infodemic-meaning>, (Erişim Tarihi: 08.07.2021).

Mheidly, N., & Fares, J. (2020). Leveraging media and health communication strategies to overcome the COVID-19 infodemic. *Journal of Public Health Policy*, 41 (4), 410-420. <https://doi.org/10.1057/s41271-020-00247-w>.

Mistry, S.K., Ali, A.R.M.M., Yadav, U.N., Huda, N., Rahman, M., Saha, M., Rahman, A., Lim, D., & Ghimire, S. (2022). Stigma toward people with COVID-19 among bangladeshi older adults. *Frontiers in Public Health*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.982095>.

Naveed, M.A., Shaukat, R., Asghar, A., & Rafique, G.M. (2023). How COVID-19 influences fear, protective behaviour, and conspiracy beliefs among university students in pakistan? *Journal of Academic Librarianship*, 49 (3). <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2023.102699>.

Nguyen, H.T., Do, B.N., Pham, K.M., Kim, G.B., Dam, H.T.B., Nguyen, T.T., Nguyen, T.T.P., Nguyen, Y.H., Sørensen, K., Pleasant, A., & Duong, T.W. (2020). Fear of COVID-19 scale-associations of its scores with health literacy and health-related behaviors among medical students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 7 (11). <https://doi.org/10.3390/ijerph17114164>.

Nguyen, L.H.T., Vo, M.T.H., Tran, L.T.M., Dadaczynski, K., Okan, O., Murray, L., & Vo, T.V. (2021). Digital health literacy about COVID-19 as a factor mediating the association between the importance of online information search and subjective well-being among university students in vietnam. *Frontiers in Digital Health*, 3. <https://doi.org/10.3389/fdgth.2021.739476>.

Okan, O., Bollweg, T.M., Berens, E.M., Hurrelmann, K., Bauer, U., & Schaeffer, D. (2020). Coronavirus-related health literacy: A cross-sectional study in adults during the COVID-19 infodemic in germany. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (15). <https://doi.org/10.3390/ijerph17155503>.

Okan, O., Messer, M., Levin-Zamir, D., Paakkari, L., & Sørensen, K. (2022). Health literacy as a social vaccine in the COVID-19 pandemic. *Health Promotion International*, Jan 12. <https://doi.org/10.1093/heapro/daab197>.

Okan, O., Messer, M., Levin-Zamir, D., Dadaczynski, K., Paakkari, L., Schaeffer, D., & Sørensen, K. (2023). Health literacy action framework for health emergencies and infodemics. *Information Services & Use*, 43 (2), 115-130. <https://doi.org/10.3233/ISU-230193>.

Oleksy, T., Wnuk, A., Gambin, M., & Łyś, A. (2021). Dynamic relationships between different types of conspiracy theories about COVID-19 and protective behaviour: A four-wave panel study in poland. *Social Science and Medicine*, 280. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114028>.

Ong, L.Q., Klaiber, P., DeLongis, A., & Sin, N.L. (2022). Everyday discrimination, daily affect, and physical symptoms during the COVID-19 pandemic. *Health Psychology*, 41 (11), 843-852. <https://doi.org/10.1037/hea0001242>.

Paakkari, L., & Okan, O. (2020). COVID-19: Health literacy is an underestimated problem. *Comment*, 5 (5), E249-E250. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30086-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30086-4).

Pan American Health Organization, & World Health Organization (2016). *Risk communication in the age of zika: Risk communication, social mobilization, and community engagement in response to the zika virus, congenital zika syndrome, and other neurological disorders*. (WHO/ZIKV Weekly Report). <https://www3.paho.org/hq/dmdocuments/2016/2016-cha-risk-comm-age-zika.pdf>.

Pan American Health Organization (2020). Understanding the infodemic and misinformation in the fight against Covid-19. <https://iris.paho.org/handle/10665.2/52052>, (Erişim Tarihi: 05.07.2021).

Parks, W., & Lloyd, L. (2004). Planning social mobilization and communication for dengue fever prevention and control: A step-by-step guide. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42832/9241591072.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 10.04.2023).

Patel, M.P., Kute, V.B., & Agarwal, S. (2020). "infodemic" COVID 19: More pandemic than the virus. *Indian Journal of Nephrology*, 30 (3), 188-191. https://doi.org/10.4103/ijn.IJN_216_20.

Pennycook, G., McPhetres, J., Zhang, Y., Lu, J.G., & Rand, D.G. (2020). Fighting COVID-19 misinformation on social media: Experimental evidence for a scalable accuracy-nudge intervention. *Psychological Science*, 31 (7), 770-780. <https://doi.org/10.1177/0956797620939054>.

Pfefferbaum, B., & North, C.S. (2020). Mental health and the Covid-19 pandemic. *The New England Journal of Medicine*, 383 (6), 510-512. <https://doi.org/10.1056/NEJMp2008017>.

Pisl, V., Volavka, J., Chvojková, E., Čechová, K., Kavalířová, G., & Vevera, J. (2021). Dissociation, cognitive reflection and health literacy have a modest effect on belief in conspiracy theories about COVID-19. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18 (10), 5065. <https://doi.org/10.3390/ijerph18105065>.

Plunk, A.D., Carver, A., Minggia, C., Prasanna, K., Sheehan, B.E., Herman, M., Burwell, C.B., Moeller, F.G., Krist, A.H., McQueen-Gibson, E. (2022). Virtual engagement of under-resourced communities: Lessons learned during the COVID-19 pandemic for creating crisis-resistant research infrastructure. *Journal of Clinical and Translational Science*, 6 (1). <https://doi.org/10.1017/cts.2022.385>.

Pollack, A.A., Weiss, B., & Trung, L.T. (2016). Mental health, life functioning and risk factors among people exposed to frequent natural disasters and chronic poverty in vietnam. *BJPsych Open*, 2, 221-232. <https://doi.org/10.1192/bjpo.bp.115.002170>.

Prisma Statement (t.y.). PRISMA 2020 checklist. <https://www.prisma-statement.org/> (Erişim Tarihi: 04.09.2024).

Rathore, F.A., & Farooq, F. (2020). Information overload and infodemic in the COVID-19 pandemic. *The Journal of Pakistan Medical Association*, 70 (5), 162-165. <https://doi.org/10.5455/JPMA.38>.

Reynolds, B., Crawford, S., Deitch, S., DeFrancis, S., Garland, D., Hall, W., Marshall, S., Norwood, A., Schieber, R. (2007). *Crisis and emergency risk communication pandemic influenza*. <https://stacks.cdc.gov/view/cdc/7037>, (Erişim Tarihi: 25.02.2023).

Schäfer, M., Stark, B., Werner, A.M., Tibubos, A.N., Reichel, J.L., Pffirmann, D., Edelmann, D., Heller, S., Mülder, L.M., Rigotti, T., Letzel, S., & Dietz, P. (2021). Health information seeking among university students before and during the corona crisis-findings from germany. *Frontiers in Public Health*, 8. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.616603>.

Sentell, T., Vamos, S., & Okan, O. (2020). Interdisciplinary perspectives on health literacy research around the world: More important than ever in a time of COVID-19. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (9): 3010. <https://doi.org/10.3390/ijerph17093010>.

Sharma, L.D., Joshi, K., Acharya, T.A., Dwivedi, M., & Sethy, G. (2022). Infodemics during era of COVID-19 pandemic: A review of literature. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11 (8), 4236-4239. https://doi.org/10.4103/jfmpe.jfmpe_2446_21.

Sharma, R., Kumar, M., & Rohilla, K.K. (2022). COVID-19 infodemic: Evaluating information-seeking behaviour among healthcare workers during a pandemic. *Cureus*, 4 (1). <https://doi.org/10.7759/cureus.20910>.

Shi, L., Zhang, D., Martin, E., Chen, Z., Li, H., Han, W., Wen, M., Chen, L., Li, Y., Li, J., Chen, B., Ramos, A., King, K.M., Michaud, T., & Su, D. (2022). Racial discrimination, mental health and behavioral health during the COVID-19 pandemic: A national survey in the united states. *Journal of General Internal Medicine*, 37 (10). <https://doi.org/10.1007/s11606-022-07540-2>.

Sørensen, K. (2023). Smart health! Expanding the need for new literacies. Purnat, D., Nguyen, T., & Briand, S. (Eds.). *Managing infodemics in the 21st century*. (ss.71-83). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-27789-4>.

Su, Y., Lee, D.K., & Xiao, X. (2022). I enjoy thinking critically, and I'm in control: Examining the influences of media literacy factor on misperceptions amidst the COVID-19 infodemic. *Computers in Human Behavior*, 128 (2022), 10711. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.107111>.

Sun, Z., Cheng, X., Zhang, R., & Yang, B. (2020). Factors influencing rumour re-spreading in a public health crisis by the middle-aged and elderly

populations. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (18). <https://doi.org/10.3390/ijerph17186542>.

Świątkiewicz-Mośny, M., Prokop-Dorner, A., Ślusarczyk, M., Ożegalska-Lukasik, N., Piłat-Kobla, A., Zajac, J., & Bala, M.M. (2022). When peppa pig and confucius meet, joining forces on the battlefield of health literacy-a qualitative analysis of COVID-19 educational materials for children and adolescents from china, the USA, and europe. *Plos One*, 17 (12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0278554>.

Şenol, Y., & Avcı, K. (2020). Salgın iletişiminde sosyal medyanın kullanımı. *Journal of Health Science and Medicine*, 3 (3), 340-348. <https://doi.org/10.32322/jhsm.725257>.

Taha, S.A., Matheson, K., & Anisman, H. (2013). H1N1 was not all that scary: Uncertainly and stressor appraisals predict anxiety related to a coming viral threat. *Stress Health*, 30, 149-157. <https://doi.org/10.1002/smi.2505>.

Taşdemir, E., & Karadeniz, B. (2021). COVID-19 pandemisi hakkında sosyal medyada üretilen yalan haberleri doğrulama platformları üzerinden okumak: Teyit.Org örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 11 (2), 59-83. <https://doi.org/10.53495/e-kiad.1021029>.

Thackeray, R., Neiger, B.L., Smith, A.K., & Wagenan, S.B.V. (2012). Adoption and use of social media among public health departments. *BMC Public Health*, 12, 242. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-242>.

The Lancet (2020). The truth is out there, somewhere. *The Lancet*, 396, 291. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)31678-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)31678-0).

Toker, H. (2016). Doğal afetler, iletişim ve medya. Toprak Karaman, Z. & Altay, A. (Der.). *Bütünleşik afet yönetimi* içinde, (ss. 248-277). İzmir: İlkem Yayınları.

Tomes, N. (2020). Managing the modern infodemic. *Canadian Medical Association Journal*, 192 (43), E1311-E1312. <https://doi.org/10.1503/cmaj.201905>.

Tomes, N., Parry, M. S. (2022). What are the historical roots of the COVID-19 infodemic? Lessons from the past. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

Toquero, C.M.D. (2023). Addressing infodemic through the comprehensive competency framework of media and information literacy. *Journal of Public Health*, 14 (45), 132-133. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdab412>.

Toulmin, S. E. (2003). *The uses of argument*. Cambridge University Press.

Tsamakis, K., Tsiptsios, D., Stubbs, B., Ma, R., Romano, E., Mueller, C., Ahmad, A., Triantafyllis, A.S., Tsitsas, G., & Dragioti, E. (2022). Summarising data and factors associated with COVID-19 related conspiracy theories in the first year

of the pandemic: A systematic review and narrative synthesis. *BMC Psychology*, 10 (1), 244. <https://doi.org/10.1186/s40359-022-00959-6>.

Ullah, I., Khan, K.S., Tahir, M.J., Ahmed, A., & Harapan, H. (2021). Myths and conspiracy theories on vaccines and COVID-19: Potential effect on global vaccine refusals. *Vacunas*, 22 (2), 93-97. <https://doi.org/10.1016/j.vacun.2021.01.001>.

UNICEF (t.y.). Social Mobilization: Enabling people to act on an important issue. <https://www.sbcguidance.org/do/social-mobilization> (Erişim Tarihi: 04.09.2024).

Ünal, R., & Taylan, A. (2017). Sağlık iletişimde yalan haber-yanlış enformasyon sorunu ve doğrulama platformları. *Atatürk İletişim Dergisi*, 14 (Sağlık İletişimi Özel Sayısı), 81-100.

van Mulukom, V., Pummerer, L.J., Alper, S., Bai, H., Čavojová, V., Farias, J., Kay, C.S., Lazarevic, L.B., Lobato, E.J.C., Marinthe, G., Banai, I.P., Šrol, J., & Žeželj, I. (2022). Antecedents and consequences of COVID-19 conspiracy beliefs: A systematic review. *Social Science and Medicine*, 301. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.114912>.

Villa, S., Jaramillo, E., Mangioni, D., Bandera, A., Gori, A., & Raviglione, M.C. (2020). Stigma at the time of the COVID-19 pandemic. *Clinical Microbiology and Infection*, 26 (11), 1450-1452. <https://doi.org/10.1016/j.cmi.2020.08.001>.

Vrdelja, M., Vrbovšek, S., Klopčič, V., Dadaczynski, K., & Okan, O. (2021). Facing the growing COVID-19 infodemic: Digital health literacy and information-seeking behaviour of university students in slovenia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18, 8507. <https://doi.org/10.3390/ijerph18168507>.

Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C., & Ho, R.C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in china. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (5). <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>.

White, B., Phuong, L., Roach, J., Teggelove, N., & Wallace, H. (2022). Pandemics, infodemics and health promotion. *Health Promotion Journal of Australia*, 34 (1), 169-172. <https://doi.org/10.1002/hpja.644>.

Wong, F.H.C., Liu, T., Leung, D.K.Y., Zhang, A.Y., Au, W.S.H., Kwok, W.W., Shum, A.K.Y., Wong, G.H.Y., & Lum, T.Y. (2021). Consuming information related to COVID-19 on social media among older adults and its association with anxiety, social trust in information, and COVID-safe behaviors: Cross-sectional telephone survey. *Journal of Medical Internet Research*, 23 (2). <https://doi.org/10.2196/26570>.

Wong-Padoongpatt, G., Barrita, A., & King, A. (2022). Perceived everyday discrimination explains internalized racism during the COVID-19 pandemic among asians. *Behavioral Medicine*, 48 (2), 109-119. <https://doi.org/10.1080/08964289.2021.2015277>.

Xiao, X. (2022). Not doomed: Examining the path from misinformation exposure to verification and correction in the context of COVID-19 pandemic. *Telematics and Informatics*, 74. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2022.101890>.

Xu, R.H., Shi, L.S.B., Xia, Y., & Wang, D. (2022). Associations among eHealth literacy, social support, individual resilience, and emotional status in primary care providers during the outbreak of the SARS-CoV-2 delta variant. *Digital Health*, 25. <https://doi.org/10.1177/20552076221089789>.

Yang, Z., Luo, X., & Jia, H. (2021). Is it all a conspiracy? Conspiracy theories and people's Attitude to COVID-19 vaccination. *Vaccines*, 9 (10), 1051. <https://doi.org/10.3390/vaccines9101051>.

Yılmaz, Y., Erdoğan, A., & Hocaoğlu, Ç. (2021). Covid 19 ve damgalama. *Kocaeli Medical Journal*, 1 (Özel Sayı), 47-55.

Ying, W., & Cheng, C. (2021). Public emotional and coping responses to the COVID-19 infodemic: A review and recommendations. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 455938. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.755938>.

Yüksel, E., Kaya, A.Y., Koçak, A., & Aydın, S. (2014). *Check up sağlık iletişimi*. Konya: Literatürk Academia.

Zarocostas, J. (2020). How to fight an infodemic. *Lancet*, 395 (10225), 676. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30461-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30461-X).

Zhang L., Cruz-Gonzalez, M., Lin, Z., Ouyang, X., Zhao, F., & Alegría, M. (2022). Association of everyday discrimination with health outcomes among asian and non-asian US older adults before and during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in Public Health*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.953155>.

Zhang, M., Gurung, A., Anglewicz, P., Baniya, K., Yun, K. (2022). Discrimination and stress among asian refugee populations during the COVID-19 pandemic: Evidence from bhutanese and burmese refugees in the USA. *Journal of Racial and Ethnic Health Disparities*, 9 (2), 589-597. <https://doi.org/10.1007/s40615-021-00992-y>.

Zhang, R., Yan, J., Jia, H., Luo, X., Lin, J., & Liu, Q. (2023). Nationalism, conspiracy theories and vaccine mandates: Exploring the statism determinants for attitudes to COVID-19 control in china. *Vaccine: X*, 13. <https://doi.org/10.1016/j.jvacx.2023.100263>.

Zielinski, C. (2021). Infodemics and infodemiology: A short history, a long future. *Revista Panamericana de Salud Publica*, 45. <https://doi.org/10.26633/RPSP.2021.40>.